

CHRÁM SV. CYRILA A METODĚJE V PRAZE-KARLÍNĚ

Od prvotní myšlenky k architektonické realizaci

ADÉLA KLINEROVÁ

Príspevok je venovaný architektonickej realizácii novorománskeho chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně a okolnostem jeho vzniku v kontextu historického a urbanistického vývoje Karlína. Záměr stavby takového chrámu odráží ambice prvního pražského předměstí na vlastní reprezentaci a je zároveň vyvrcholením snah obce o autonomní duchovní správu. Celý proces vzniku karlínského chrámu je možné sledovat zejména díky zachovaným architektonickým návrhům. Postup stavby lze rekonstruovat na základě několika významných mezníků, jakými jsou svěcení staveniště nebo kladení základního kamene. Důležitým pramenem je v tomto ohledu Kronika osady Karlína a farního kostela. Záměrem autorky je tedy sledovat nejen uměleckohistorické téma, ale také společenský a kulturní rozměr dané realizace.

CHURCH OF ST. CYRIL AND METHODIUS IN PRAGUE-KARLÍN. FROM ITS CONCEPTION TO ARCHITECTURAL REALIZATION

This article concerns the architectural realization of the Neo-Romanesque Church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín and the circumstances of its foundation in the context of the historic and urban development of Karlín. The aim of the construction reflects the ambition of Prague first suburb on its own representation and attempts of its autonomous ecclesiastic administration. The developmental process of Karlín church can be generally traced to the preserved architectural proposals. Construction progress can be reconstructed on the basis of several important events, such as the consecration of the building site and laying the foundation stone, and with the use of the Chronicle of Karlín and of the parish church. The aim of the author is not only the art historic evaluation, but also the cultural dimension of this realization.

Klíčová slova — Praha — Karlín — kostel sv. Cyrila a Metoděje — 19. století — novorománský sloh — Karl Rösner — Ignác Ullmann — Václav Štulc — Bedřich kardinál Schwarzenberg

Key words — Prague — Karlín — Church of St. Cyril and Methodius — 19th century — Neo-Romanesque style — Karl Rösner — Ignác Ullmann — Václav Štulc — Bedřich cardinal Schwarzenberg

Karlínský chrám sv. Cyrila a Metoděje (obr. 1) je významnou ukázkou církevní architektury období historismu 19. století v Praze.¹ Byl realizován v letech 1854–1863 podle návrhu vídeňského architekta Karla Rösnera, avšak s úpravami navrženými architektem Ignácem Ullmannem. Stavba kostela v Karlíně stojí na počátku Ullmannovy pražské kariéry a je slohově vzdálena pozdější tvorbě tohoto architekta. Zároveň se jedná o jeden z prvních pražských chrámů postavených v retrospektivních slozích a zasvěcených českým patronům. Karlín byl prvním pražským předměstím, a jeho chrám se tedy stal ideovým modelem pro další stavby obdobného typu, kostel sv. Václava na Smíchově nebo kostel sv. Ludmily na Vinohradech. Kromě výjimečné architektury představuje karlínský chrám cenný soubor také z hlediska umělecké výzdoby. Na té pracovali v první fázi umělci Václav Levý, Josef Mánes, Josef Matyáš Trenkwald nebo Petr Maixner. Ve druhé fázi se na výzdobě interiéru podíleli zejména František Sequens, Zikmund Rudl a vídeňští bratři Jobstové (obr. 2). V etapě předcházející samotné realizaci hrají důležitou roli především dvě osobnosti, vlastenecky orientovaný katolický kněz a pozdější probošt vyšehradské kapituly Václav Štulc

Obr. 1. Praha 8-Karlín, kostel sv. Cyrila a Metoděje. Celkový pohled z parku na hlavní průčelí (foto P. Cibulová, 2005).

Obr. 2. Praha 8-Karlín, kostel sv. Cyrila a Metoděje, pohled do interiéru hlavní lodi směrem k oltáři (foto L. Bartoš, 2016).

1 Tématem se autorka zabývala již ve své bakalářské práci *Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně* (KLINEROVÁ 2011), psané pod vedením Ing. Petra Macka, Ph.D., jemuž tímto děkuje za cenné připomínky.

a pražský arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg. Zadání architektonického projektu a srovnání architektonického záměru Karla Rösnera s výslednou realizací, na které má podíl již zmíněný architekt Ullmann, je těžištěm textu, který si dále klade za cíl zasadit stavbu karlínského chrámu do kontextu díla obou architektů a také do kontextu středoevropské církevní architektury dané doby. Závěr je věnován zásadním mezníkům ve stavbě kostela, které díky dochovaným archivním materiálům umožňují vnímání stavby v sociokulturním rozměru.

Karlín, první pražské předměstí, a jeho chrám

Kostel sv. Cyrila a Metoděje je jednoznačnou dominantou Karlína a lze jej přitom považovat také za jisté vyvrcholení tamní stavební aktivity a emancipace obce v 19. století.² Dnešní název Karlín je spojený až s novodobým založením Karlína jako prvního pražského předměstí v roce 1817. Německá forma názvu Karlín, Karolinenthal, byla odvozena od jména císařovny Karoliny Augusty, čtvrté manželky tehdejšího císaře Františka I. Z historie Karlína je nutné zmínit několik faktů, které mají dopad na pozdější novostavbu chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

Obr. 3. Plán Karlína. Výřez z Nejnovějšího plánu Prahy a předměstí, 1880/1886, barevný tisk (Archiv hl. m. Prahy, fond Sběrka map a plánů, sign. MAP P 2 F/65; převzato z Míka 2011, 56).

Karlín byl dlouhou dobu převážně zemědělskou oblastí, ovšem také oblastí s velkým potenciálem rozvoje průmyslu. Jako průmyslová oblast se však plně projevil až v 19. století. Od 30. let 13. století až do poloviny 19. století v Karlíně dominantně působil řád křižovníků s červenou hvězdou, který také figuroval v dění okolo zamýšleného chrámu. Ze starších stavebních památek připomeňme gotický kostel sv. Pavla a také komplex Invalidovny. Kostel sv. Pavla byl během třicetileté války téměř zničen, a ačkoli byl posléze obnoven, dostihlo ho rušení kostelů za panování Josefa II. a roku 1861 byl zbořen (ZELINKA 1955, 44). Invalidovna byla budována z odkazů hraběte Petra Strozziho jako plnohodnotné zázemí pro válečné invalidy s jejich rodinami. Pozemky pro Invalidovnu byly zakoupeny od řádu křižovníků a projekt byl svěřen Kiliánu Ignáci Dientzenhoferovi. Realizace začala rokem 1731 a dosáhla pouhé devítiny původního projektu. V areálu byla namísto plánovaného kostela sv. Kříže zřízena jen kaple, přesto však Invalidovna působila jako celek se samostatnou duchovní správou (KNEIDL 1923, 271).

Karlín se začal především díky levnějším pozemkům v blízkosti Prahy zalidňovat a proměňovat ve výrazně průmyslovou oblast. Právě pozvolná neregulovaná výstavba a s ní související obavy o podobu předpolí Prahy byly impulzem k vytvoření urbanistických plánů. Plány pro nově

² Karlínu byla v poslední době věnována monografická publikace *Karlín. Nejstarší předměstí Prahy* (Míka 2011). Dále odkazují na zpracování tématu v *Uměleckých památkách Prahy* (VLČEK 2012, 601–703) a ze starší literatury zejména na knihu *Od Špitálska ke Karlínu* (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967). Kostelu sv. Cyrila a Metoděje jsou věnovány následující monografické publikace ŠÁMAL 1944 a KULHÁNEK S. d. a nejnověji, po restaurování kostela po povodni v srpnu 2002, publikace PŘÍHA 2007 a BERGER ET AL. 2007.

se formující předměstí vznikaly v letech 1816–1817 v ryze klasicistním duchu.³ Zvolený rastr předměstí byl přísně pravoúhlý. Dominantními se staly dvě rovnoběžné ulice směřující podél řeky na východ (obr. 3). Dnešní Sokolovská ulice přitom nekopírovala původní trasu od Poříčské brány, ale navazovala na bránu mladšího barokního opevnění, která se nacházela v úrovni ulice Na Poříčí mezi bastiony sv. Jana Křtitele a sv. Kryštofa.⁴ Dnešní Křižíkova ulice byla vytyčena na osu bastionu sv. Kryštofa, jehož hrot pak vytvořil v plánu drobnou asymetrii. Tyto dvě hlavní trasy doplňovaly kratší kolmé ulice. Jedná se o dnešní ulici Prvního pluku, Vítkovu, Peckovu, Kollárovu a Thámovu. Téměř čtvercové náměstí bylo vytyčeno v poměrném středu předměstí, mezi třetí a čtvrtou kolmou ulicí. Jeho středovou osu tvořila dnešní ulice Křižíkova. Na tomto jediném karlínském náměstí byl od počátku zamýšlen kostel. Měl náměstí uzavírat na severní straně a oddělovat ho tak od dnešní ulice Sokolovské. Je otázkou, jak by byl takový plán realizovaný, protože parcela určená kostelu byla obdélná, ale žádné z kratších průčelí nesměřovalo do náměstí, a nebylo by tak jeho úběžníkem. Místo pro kostel bylo navrženo jako další pravidelný blok. I v tom se projevuje racionalistické uvažování, které sice s budovou kostela na novém předměstí kalkuluje, ale nepřisuzuje jí dřívější dominanci. Pozdější stavba kostela sv. Cyrila a Metoděje se přitom stala nejvýraznějším kulturně orientovaným stavebním podnikem v Karlíně, jistě až do jeho povýšení na město v roce 1903 a připojení k Velké Praze v roce 1922 (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 29). Ke stavbě ovšem došlo za pozměněných urbanistických podmínek.

Co se týče církevní správy, příslušel Karlín zprvu ke kostelu sv. Petra na Poříčí a od roku 1826 pak k farnímu kostelu sv. Rocha v Olšanech (ŠTULC 1854, 28). Kostel sv. Pavla sice stál až do roku 1861, ale po zrušení za Josefa II. již svému účelu navrácen nebyl. Kaple se nacházela také v Invalidovně, ale jak bylo již zmíněno, areál Invalidovny měl vlastní duchovní správu. Z hlediska státní správy spadal Karlín jako území s působností řádu křižovníků s červenou hvězdou do okruhu krajského úřadu v Kouřimi.

Zatímco škola byla v Karlíně zřízena roku 1840, myšlenka na stavbu kostela se nenaplněovala. Od roku 1841 usiloval o jeho stavbu právě velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou Jakub Beer (BERGER ET AL. 2007, 57). Jeho snahy byly ovšem definitivně zmařeny rokem 1848 (zrušení vrchnostenské správy), kdy řád křižovníků ztratil v Karlíně vliv.

V polovině století byla přitom potřeba zřídit v Karlíně kostel, a tedy zavést tamní duchovní správu stále aktuálnější. Svědčí o tom zápisky ve farní kronice, podle kterých například v letech 1849–1850 přestoupilo zhruba osmdesát osob od katolického k helvetskému vyznání. Situaci ztěžoval i fakt, že kostel v Olšanech byl pro obyvatele Karlína daleko. Kronikář zmiňuje, že většina obyvatel, ve víře vlažných a nedbalých, nevážíla cestu až do olšanského kostela, pokud to nebylo nutné. Dále se vyslovuje nepřítelství ke skladbě obyvatelstva Karlína, přičemž vyzdvihuje podíl těch, kteří se přistěhovali za prací v průmyslu, a také význam vybudování karlínských kasáren v roce 1848.⁵

Věci vzaly poměrně rychlý obrat roku 1850, kdy se stal pražským arcibiskupem kardinál Bedřich, kníže ze Schwarzenbergu.⁶ Ten se od počátku svého působení na arcibiskupské stolici o dění v Karlíně velmi zajímal a budoucí stavbu kostela sv. Cyrila a Metoděje vzal za svou. Další osobností, která se tehdy do dění zapojila, byl katolický kněz Václav Štulc, pozdější probošt Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, zakladatel Katolické jednoty a vydavatel katolického týdeníku *Blahověst*.⁷ Byl to právě Václav Štulc, který v roce 1850 navrhl, aby byl v Karlíně postaven chrám zasvěcený soluňským bratřím, věrozvěstům, svatým Cyrilu

3 Viz POCHE 1980, 76, 78–79. V publikaci také najdeme porovnání původního plánu z roku 1817 a katastrální mapy z roku 1841.

4 Dnešní Sokolovská ulice se od založení Karlína jmenovala Hlavní ulice a od roku 1841 pak Královská třída. Původní trase od Poříčské neboli Špitálské brány by odpovídala dnešní ulici Pobřežní, protože brána se otevírala na úrovni Petřské ulice.

5 Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Kronika osady Karlína a farního kostela, rukopis 1851–1949, bez sign., zápis k roku 1851, fol. 6.

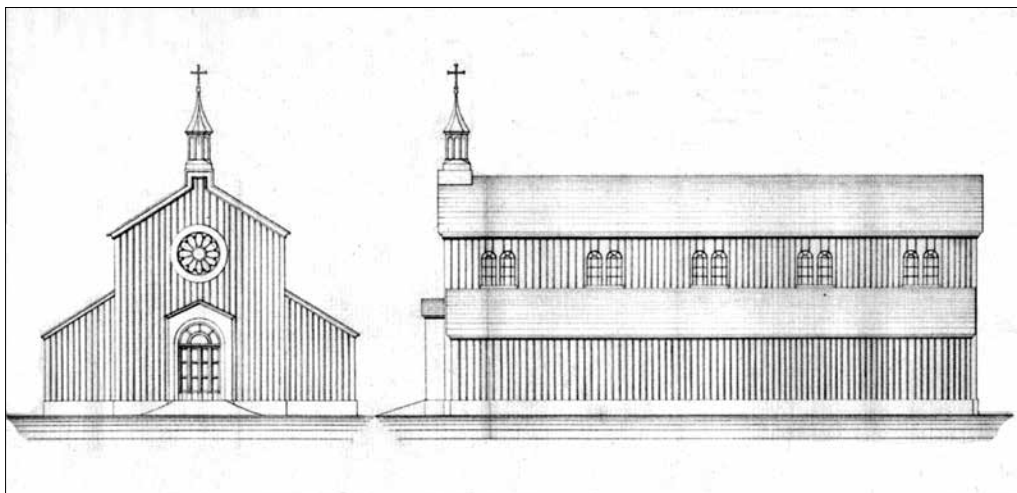
6 Bedřich kníže Schwarzenberg (1809–1885) působil od roku 1835 jako salcburský arcibiskup, roku 1842 byl jmenován kardinálem a od roku 1850 do své smrti působil jako pražský arcibiskup. Ve svém úřadu aktivně podporoval dostavbu katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Viz též OTTO 2000, 83–93; KOTRLÝ 1994, 335–336. K aktivitě arcibiskupa Schwarzenberga v Karlíně např. ŠTULC 1854, 30.

7 Katolická jednota byla v Praze založena roku 1849. Václav Štulc (1814–1887) je mj. známý jako vlastenecky orientovaný spisovatel a také překladatel zejména polské literatury a poezie. Katolický týdeník *Blahověst*, ve kterém najdeme řadu zpráv o dění kolem kostela v Karlíně, založil roku 1847 a redigoval ho až do roku 1862. Jako vyšehradský probošt (1871–1887) se zasloužil o přenesení Bendlovy sochy sv. Václava do nynějších Štulcových sadů nebo o výstavbu tamního Nového probošství. Sám je autorem poezie, ale také řady životů svatých, mezi nimi i sv. Cyrila a Metoděje, jejichž kult velice prosazoval. Viz též KARLACH 1905, 63–110; OTTO 2001, 813–815.

(Konstantinu) a Metodějovi. Tedy těm, kteří přinesli na naše území křesťanskou víru.⁸ Chrám se měl stát „pomníkem vděčnosti národu českého“ a měl být postaven finančními prostředky získanými ve sbírkách mezi „věrnými katolíky po celé vlasti“ (ŠTULC 1854, 29). Návrh na výstavbu kostela v Karlíně byl v rámci Katolické jednoty přijat 6. března 1850 (ŠÁMAL 1944, bez paginace; sine 1850a, 119) a záhy tisk informoval o jeho zasvěcení (sine 1850b, 195).

V kronice karlínské farnosti najdeme k událostem toto: „Jemu po boku (arcibiskupu Bedřichu Schwarzenbergovi – pozn. autorky) postavila se jednota Katolická v Praze, vytknuvší sobě ten jak chvalitebný tak též v těchto dobách rozervanosti a lhostejnosti k víře obtížný cíl, vystavěti v Karlíně z dobrovolných příspěvků velebný a velikosti osady přiměřený chrám a sice pod jménem apoštolů slovanských s. s. Cyrilla a Methoda.“⁹

Sv. Cyril a Metoděj byli od počátku 17. století řazeni mezi české zemské patrony (HALL 2008, 100). Jako věrozvěstové byli chápáni jako klíčové postavy budování křesťanské církve v Čechách. Dobové vnímání sv. Cyrila a Metoděje velmi dobře přibližuje text jim věnovaný v knize *Zlaté zápisky karlínské* z roku 1854, sestavené Václavem Štuncem (ŠTULC 1854, 21–27). Svatí Cyril a Metoděj jsou zde představeni jako ti, kteří „(nás – pozn. autorky) získali Kristu, uvedli do Církve svaté“. Vyzdvíženo je zde také spojení s jihem, a tedy i s Římem. I to jistě ovlivnilo nynější podobu kostela. Silně zde zaznívá vlastenecká nota. Jednak je zde přijetí křesťanství vnímáno jako „životní otázka Slovanů“, jednak je nasnadě otázka liturgie ve vlastním jazyce a vůbec téma národního jazyka a písma.

Obr. 4. Josef Kudláček, 1850: Plány na stavbu dřevěné prozatímní kaple na náměstí za Špitálskou bránou, průčelí a boční pohled. Kresba perem, 600 × 820 mm, výřez (Archiv hl. m. Prahy, fond Sběrka map a plánů, sign. MAP P IX 3/1478; převzato z Míka 2011, 39).

Dále je v textu zmiňován křest knížete Bořivoje na Velehradě a potažmo také příchod části kněží do Prahy a křest Bořivojovy manželky, kněžny Ludmily. Sv. Metoděj je také uváděn jako údajný světitel nejstarších křesťanských svatyní v Čechách, kostelů sv. Klimenta na Levém Hradci a na Vyšehradě a kostela Panny Marie na Pražském hradě. V souvislosti se slovanskými věrozvěsty je tedy kladen velký důraz na tradici křesťanství na našem území a potažmo na světce z rodu Přemyslovců, kteří patří mezi nejvýznamnější české zemské patrony. Tento pohled se posléze projevil také v ikonografickém pojetí výzdoby kostela.

Ačkoli byly záhy zahájeny sbírky, ke kterým vybízela Katolická jednota i arcibiskup Schwarzenberg, bylo jasné, že se finanční prostředky na stavbu chrámu budou scházet dlouho. Proto byl z významných karlínských obyvatel sestaven výbor pro zřízení kaple, ve které by bylo možné vykonávat bohoslužby a běžný provoz, dokud nebude postaven samotný chrám. Výboru byl propůjčen pozemek na náměstí a za velmi krátkou dobu byla postavena prozatímní dřevěná kaple (obr. 4), vysvěcená arcibiskupem Schwarzenbergem již 2. března 1851.¹⁰ Arcibiskup byl zároveň jedním z nejštědřejších dárců, co se týče liturgických předmětů nezbytných k provozu kaple. Výrazněji přispěla také hraběnka Roza Černínová z Chudenic.¹¹

⁸ V kontextu stavby karlínského chrámu byli svatí Cyril a Metoděj skutečně vnímáni jako ti, kteří přinesli na naše území křesťanskou víru, bez ohledu na význam dřívějších misí z jiných společensko-kulturních okruhů.

⁹ Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, Před slovo, zápis patrně k roku 1851, fol. 2.

¹⁰ O svěcení kaple sv. Cyrila a Metoděje informuje časopis *Blahověst* (sine 1851e, 109–111), ve kterém je také otištěna řeč arcibiskupa Schwarzenberga, údajně jeho první řeč v českém jazyce.

¹¹ O darech prozatímní kapli podrobně informuje *Kronika osady Karlína a farního kostela* (Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, Před slovo, zápis patrně k roku 1851, fol. 2–3, zápis k roku 1851, fol. 8).

Kaple stála na spodní, tedy severní straně karlínského náměstí.¹² Měla podobu trojlodní baziliky, ale zakončena byla přímo, bez apsid. Vybavením byla patrně poměrně jednoduchá a její výzdoba se omezila na oltářní obraz se sv. Wolfgangem (obr. 5), který je dnes umístěn v sakristii kostela sv. Cyrila a Metoděje.

Se zavedením svébytné duchovní správy a zřízením alespoň dočasného svatostánku se stal Karlín nezávislým na olšanské farnosti při kostele sv. Rocha. Přesto se dřevěná kaple ukazovala jako nevyhovující a nedostačující sama o sobě i z hlediska vybavení potřebného k pravidelnému

vykonávání liturgie. Intenzivní zájem na stavbě kamenného chrámu vystihuje opět citát z kroniky: „Dejž Bůh, aby i ta poslední překážka – nedostatek totiž prostranného a velebného chrámu co nejdříve odstraněna byla! – Ale kdy se asi Karlín tohoto štěstí dočká?“¹³

Provizorní kaple byla postavena přibližně za dva tisíce zlatých a sbírky na kamenný chrám pokračovaly. Jako největší přispěvatelé jsou uváděni členové císařské rodiny, císař Ferdinand Dobrotivý¹⁴ a jeho manželka,

Obr. 5. J. Böhm, 1852: Pohled do interiéru prozatímní kaple. Olej na plátně, 525 × 703 mm (Muzeum hl. m. Prahy, sign. 1 990; fotokopie v Archivu Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín).

ka, císařovna Maria Anna Pia, a ovdovělá císařovna Karolina Augusta, čtvrtá manželka císaře Františka I., jejíž jméno obec nese dodnes. Jako další významný dárců vystupuje arcibiskup Bedřich Schwarzenberg a metropolitní kapitula (KULHÁNEK s. d., 5; ŠTULC 1854, 31).

Trvalo další dva roky, než byla shromážděna stavební jistina a obec byla vyzvána ke koupi stavebního pozemku. Na průběh sbírky pro karlínský kostel měla vliv událost roku 1853, kdy císař František Josef I. unikl atentátu. Jako poděkování měl být ve Vídni postaven novější Votivní kostel Božského Spasitele (Votivkirche), a to z dobrovolných příspěvků vybraných v rámci celé monarchie. V kronice farnosti najdeme tuto poznámku: „... velikát to rána pro vystavění zdejšího chrámu, neboť jen z Čech tolik do Vídně se poslalo coby skoro k vystavění tohoto bylo vystačilo.“¹⁵

Zadání projektu

První architektonický návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně předložil již v roce 1851 z vlastní iniciativy architekt Joseph Andreas Kranner.¹⁶ Kranner byl v té době již zkušeným stavitelem a pro karlínský kostel zvolil romanticky podbarvený novogotický sloh.¹⁷ Tato volba by se zdála pro nově vznikající církevní stavbu vhodná, ale pro karlínský kostel začala být posléze prosazována jiná architektonická forma. Krannerův návrh ovšem nebyl přijat z odlišného důvodu. Členové Katolické jednoty projekt označili za překrásný a jinak mistrovský, ale byli mu nuceni

12 V kronice farnosti (Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, Před slovo, zápis patrně k roku 1851, fol. 2) je uvedeno, že pozemek pro stavbu kaple velkoryse zapůjčila karlínská obyvatelka, paní Zubatá. Jindřich ŠÁMAL (1944, bez paginace) uvádí, že byla stavitelem J. Kudláčkem postavena v zahradě tehdejšího starosty Karlína Josefa Götzla. Ten byl ale pozdějším majitelem pozemku.

13 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1851, fol. 7.

14 Císařem fakticky do roku 1848, ač titul užíval až do smrti roku 1875. Jeho nástupcem se stal roku 1848 císař František Josef I.

15 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1853, fol. 16.

16 Joseph Andreas Kranner (1801–1871) studoval na Akademii ve Vídni a od roku 1828 působil jako stavitel v Praze. Před projektem karlínského kostela, ve 40. letech, realizoval projekt schodiště vedoucího z Kámpy na Karlův most, opravu věže Staroměstské radnice nebo plány na přestavbu Desfourského paláce, především však stavbu pomníku Františka I., Hold českých stavů, ve spolupráci se sochařem Josefem Maxem. Kranner pak od poloviny 50. let působil ve Vídni při realizaci Votivkirche a od roku 1861 vedl, jako první z novodobých stavitelů, dostavbu chrámu sv. Víta v Praze. Více k architektu Krannerovi viz VLČEK 2004, 336–337.

17 Zmínku o Krannerově návrhu v gotickém slohu najdeme také v periodiku *Bohemia* (sine 1851a, 3–4). Návrh samotný je ovšem neznámý. Z důvodu jiného určení, stylového zařazení či datace jej nelze spojit s Krannerovými návrhy církevní architektury zachovanými ve fondu Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea (fond č. 74 – Kranner Josef Ondřej) ani ve Sbírce grafiky a kresby Národní galerie v Praze (inv. č. K 4110–4116, K 4125–4133 a K 4124).

vytknout přílišnou nákladnost. Stavba by prý stála přinejmenším 600 000 zlatých (ŠÁMAL 1944, bez paginace; *sine* 1851c, 214). Nedostačující finanční prostředky doprovázely podnik stavby chrámu v Karlíně od počátku a také výrazně ovlivnily konečnou podobu výzdoby.

Diskuse o vhodném slohu pro karlínský kostel byla podmíněna zvláště jeho zasvěcením sv. Cyrilu a Metoději. Jako nejvhodnější sloh pro kostel dedikovaný slovanským věrozvěstům začal být doporučován sloh byzantský (ŠÁMAL 1944, bez paginace). Soluňští bratři Cyril a Metoděj prý nechávali první křesťanské svatyně na našem území stavět podle byzantských plánů. Stavba karlínského chrámu by měla být ozvukem této skutečnosti a inspirací pro novostavbu by měly být nejstarší dochované památky na našem území, tedy nikoli ty pozdější, gotické. Nutno podotknout, že byzantským slohem byl ve skutečnosti myšlen románský sloh.

Výraznou osobností, která se postavila za aplikování struktury a prvků románského slohu, byl František Ladislav Rieger. Vzorovou stavbou románského slohu se stal kostel Nanebevzetí Panny Marie v Tismicích u Českého Brodu, který měl sloužit jako vodítko pro posouzení dalších návrhů karlínského kostela. Arcibiskup Schwarzenberg za tím účelem kostel v Tismicích dokonce osobně navštívil (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 24). Jedná se o trojlodní baziliku z konce 12. století, jejíž loď jsou zakončeny mělkými apsidami a odděleny arkádou, v níž se střídají sloupy a pilíře. Při západním průčelí baziliky jsou umístěny hranolové věže. Vnější členění stavby se omezuje na tvarosloví lizén a obloučkového vlysu, které se uplatňuje na apsidách. Na stavbě se projeví slohově pozdější úpravy.

V rámci Katolické jednoty bylo tedy rozhodnuto, že novostavba má být provedena v byzantském, tedy v románském slohu. Soutěže na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně se nakonec zřejmě zúčastnili architekti Bernhard Grueber, Josef Niklas a Ignác Ullmann (ŠÁMAL 1944, bez paginace; VYBÍRAL 1994, 4). Bernhard Grueber byl v té době profesorem architektury na pražské Akademii a již renomovaným architektem.¹⁸ Oproti tomu o deset let mladší Josef Niklas,¹⁹ dřívější Grueberův asistent, byl tehdy učitelem kreslení a pozemního stavitelství na c. k. reálce v Praze, ale neměl za sebou výraznější realizace. Ignác Ullmann²⁰ byl nejmladším z trojice zúčastněných architektů a kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně měl být jeho prvním pražským úkolem.

Další iniciativy se ujal arcibiskup Schwarzenberg, který u příležitosti návštěvy Vídně na podzim 1851 pověřil vytvořením návrhů tamního architekta Karla Rösnera (ŠÁMAL 1944, bez paginace).²¹ Karl Rösner byl profesorem na vídeňské Akademii a jako architekt měl za sebou několik realizovaných projektů, především stavbu kostela sv. Jana Nepomuckého v Leopoldstadtu ve Vídni z let 1841–1846 (obr. 6).

Podstatný archivní pramen, kronika karlínské osady, o architektonické soutěži na karlínský kostel neinformuje. V literatuře se setkáme také s názorem, že zmínění architekti Grueber, Niklas a Ullmann měli soutěžit nikoli o projekt samotný, ale o úpravu projektu architekta Rösnera (ONDRÁŠKOVÁ 1950, 19). O záměru a vyhlášení architektonického konkurzu stručně informuje *Blahověst*²² i periodikum *Bohemia* (*sine* 1851b, 4; *sine* 1851d, 4), ve kterém se rovněž dočteme o předložení návrhů z ruky Bernharda Gruebera a Karla Rösnera k roku 1852 (*sine* 1852, 2). Karl

18 Architekt Bernhard Grueber (1806–1882) byl v té době již autorem urbanistického řešení dnešního Smetanova nábřeží, novogoticky pojatých církevních staveb ve Svatém Janu pod Skalou a v Turnově nebo novogotické přestavby zámku Sychrov, kde realizoval mj. zámeckou kapli. Více k architektu Grueberovi viz VYBÍRAL 2002, 43–59; HORÁČEK 2003, 30–43; VLČEK 2004, 205–206; LAŠTOVIČKOVÁ 2008.

19 Tvorba architekta Josefa Niklase (1817–1877) se rozvíjela od poloviny 19. století. Z jeho realizací připomeňme dřevěnou stavbu pražského Novoměstského divadla z roku 1858 nebo zakázky od vyšehradské kapituly, mezi nimi budovu Nového proboštství (VLČEK 2004, 449–450).

20 Ignác (Vojtěch) Ullmann (1822–1897) vystudoval pražskou polytechniku a následně v letech 1842–1847 studoval na vídeňské Akademii u profesorů Eduarda van der Nüll a Augusta Siccarda von Siccardsburg. V duchu romantického historismu provedl přestavby zámků Bezděkov nebo Chyše a skutečně získal podíl na realizaci karlínského kostela. Později se ovšem přiklonil k novorenesanci a byl jejím čelním představitelem. Mezi Ullmannovy přední realizace patří pražské stavby z 60. a 70. let, budovy České spořitelny, Prozatímního divadla, Vyšší dívčí školy, České techniky nebo paláce Lažanských. Ullmann také úspěšně spolupracoval se svým švagrem, architektem Antonínem Barvitiem, a to např. na Lannově vile v Bubenči nebo na stavbě nádraží Františka Josefa. Roku 1878 zakoupil sídlo v Dubenci u Příbrami a zklamán neúspěchem v soutěžích na budovy Národního divadla a Rudolfinu postupně opustil Prahu. Více k architektu Ullmannovi viz VLČEK 2004, 675–676; VYBÍRAL 1994; ONDRÁŠKOVÁ 1950; VYBÍRAL/SEKYRKOVÁ 2003.

21 Karl Rösner (1804–1869) studoval v letech 1818–1824 na Akademii ve Vídni u Pietra Nobileho. Na Akademii pak od roku 1826 působil jako korektor a od roku 1835 jako řádný profesor. V letech 1830–1833 absolvoval studijní pobyt v Římě, během něhož se dostal do kontaktu s umělci nazarénského okruhu. V letech 1848–1852 byl prozatímním ředitelem vídeňské Akademie. Karl Rösner se věnoval především církevní architektuře. Byl činný zejména ve Vídni, kde je autorem konventu a kostela redemptoristů, farních kostelů v Leopoldstadtu, v Meidlingu a v komplexu Arsenalu. Vedle návrhů kostela v Karlíně je dále autorem vícera návrhů pro katedrální kostel v chorvatském Đakovu. Více k architektu Rösnerovi viz VLČEK 2004, 555–556; REDL 1998; DAMJANOVIĆ 2007; GOEBL 1988; WÜRZBACH 1874.

22 *Sine* 1851c, 214. Zde je vyzdvihnout zájem na účasti českých vlasteneckých umělců.

Obr. 6. Vídeň, Leopoldstadt, kostel sv. Jana Nepomuckého na Praterstraße z let 1841–1846 podle projektu K. Rösnera (foto autorka, 2012).

sochařem Václavem Levým (*sine* 1853, 478), který se následně podílel na výzdobě novostavby. Autorem návrhu freskové výzdoby byl při té příležitosti malíř Josef Mánes, jehož reálný podíl na výzdobě chrámu byl nakonec značně umenšený.

Srovnání návrhů architektů Rösnera a Ullmanna

Rozlišení podílu architektů Karla Rösnera a Ignáce Ullmanna na realizaci karlínského chrámu je složitou otázkou. Můžeme ovšem konstatovat, že autorem první koncepce byl architekt Rösner, jehož projekt dále upravoval Ignác Ullmann. Pro srovnání koncepcí obou architektů máme k dispozici především konvolut návrhů signovaných architektem Rösnerem a také architektonické návrhy signované Ignácem Ullmannem, které až na drobnosti odpovídají definitivě.²³ Rösnerovy plány můžeme s opětovným odkazem na periodikum *Bohemia* nejspíše datovat do roku 1852 s tím, že Rösner byl k projektu přizván na podzim 1851. Vročení Ullmannových návrhů je obtížné. V roce 1853 Ullmann na návrzích intenzivně pracoval, jak dokládá zmíněná korespondence i vystavený model kostela, roku 1854 pak byla zahájena výstavba. Většina dochovaných návrhů datována není, některé jsou ovšem datovány až v průběhu stavby samotné. Podle značení je pak zřejmé, že je konvolut Ullmannových návrhů zachován jen torzálně.

23 Jan Bělský (1815–1880) působil jako stavitel v Praze. S architektem Ullmannem dále spolupracoval například na stavbě České spořitelny. Více viz VLČEK 2004, 53–54.

24 Viz přepis Mánesovy korespondence s hrabětem Silva-Taroucou (ANGER/ANGER 1998, 103–104, 105–106, 106–107).

25 Plány se nacházejí především v Archivu Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín (Archiv ŘMK farnost Karlín 1852, 1931, 1996), kde jsou zastoupeny jak originální Ullmannovy návrhy spolu s kopiemi z 90. let 20. století, tak Rösnerovy návrhy v kopiích z roku 1931, provedených podle návrhů dříve uložených v archivu pražského arcibiskupství (značeno na kopiích; viz WIRTH/MATĚJČEK 1922, 19, 22). Archiv pražského arcibiskupství v současné době obsahuje pouze písemnosti vztahující se ke kostelu sv. Cyrila a Metoděje (Národní archiv ČR, fond č. 110 – Archiv pražského arcibiskupství I, Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně 1840–1872, inv. č. 3807, sign. C 150/3a, č. kart. 2272, Stavba a kolaudace tohoto kostela 2. pol. 19. stol., inv. č. 3808, sign. C 150/3b, č. kart. 2273). Dílčím způsobem jsou pak návrhy na karlínský kostel zastoupeny ve fondu architekta Ullmanna v Národním technickém muzeu (NTM AAS 55 – Ullmann Ignác Vojtěch, desky č. 20090519/03 a 20090519/04). Zde nalezneme studie architektonických detailů nebo návrh dveří v interiéru, signovaný Rösnerem. Rösnerovy i Ullmannovy originální návrhy byly částečně reprodukovány v recentních pracích BERGER ET AL. 2007; MIKA 2011; KLINEROVÁ 2011. Návrhy uloženými v archivu farnosti se dříve zabývala K. ONDŘÁŠKOVÁ (1950, 20–28). Za zpřístupnění plánů v Archivu Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín děkuji panu faráři, P. Miroslavu Cúthovi.

S návrhy karlínského kostela se dále můžeme setkat na litografiích, které představují původní Rösnerův záměr. K dispozici jsou také dvě kresby reflektující stejný projekt, dnes uložené v Národní galerii. Litografie určená jako upomínka na kladení základního kamene roku 1854 představuje půdorys a průčelí kostela. Oproti tomu litografie reprodukováná ve Štulcových *Zlatých zápiscích karlínských* (obr. 7) má stejně jako obě kresby představit celkový dojem ze stavby a je komponována do tříčtvrtečního pohledu.²⁶ Takové provedení neodpovídá žádnému ze zachovaných projektů signovaných Rösnerem.

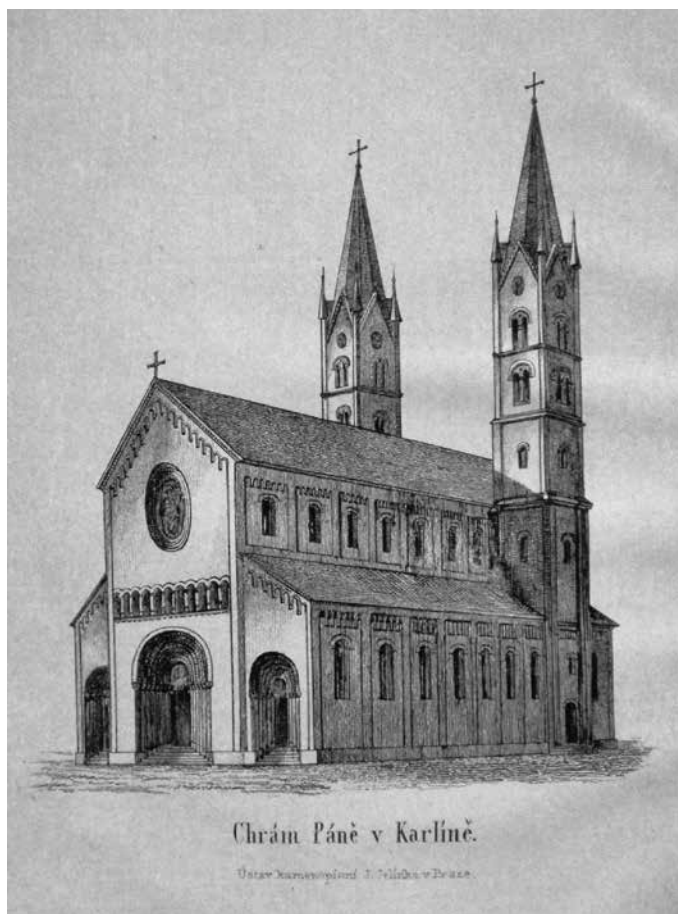
Cenné jsou pak také reprodukce z časopisu *Method*, představující definitivní realizaci, v té době již včetně plánované a z velké části provedené figurální a ornamentální výzdoby interiéru (LEHNER 1887, 26, 27, 44, 53, 54, 78, 90, 106, 115, 129).

Ze srovnání návrhů obou architektů je zřejmé, že Ullmann ponechal základní koncepci monumentálního chrámu beze změny. V obou případech se jedná o trojlodní baziliku s předsíní, zakončenou apsidami, se dvěma věžemi při závěru. Oba návrhy nesou prvky románského slohu a jsou si blízké také základním rozvrhem průčelí s nálevkovými portály, sochařskou galerií a rozetou. Zásadní posun od Rösnerova projektu shledáme v pojetí chrámových věží, jejichž provedení výrazně proměňuje celý dojem ze stavby. Další odchylky vyplynou až z detailnějšího porovnání architektonických návrhů a také definitivy.

Ze srovnání půdorysů, které jsou si jinak velmi blízké, je zřejmá odchylka v zakončení bočních lodí a pak určité změny ovlivňující provoz kostela, jako je rozmístění točitých schodišť v síle zdi. Zatímco Rösner (obr. 8) zakončuje boční lodě mělkými apsidami, čímž se vnější podoba chrámu propisuje do chrámového interiéru, Ullmann (obr. 9) zakončuje boční lodě přímo. Architekt Ullmann dále pozměnil prostorové vztahy mezi hlavní lodí a presbyteriem úpravou schodišť. Vídeňský architekt zamýšlel dvouramenné schodiště, umožňující výstup k hlavnímu oltáři, umístěnému v apsidě. Ullmann toto schodiště z návrhu odstranil a naopak vyvýšil celý prostor nynějšího presbytáře několika stupni v celé šířce hlavní lodí. Půdorysné úpravy funkčních prostor na úrovni předsíně a v přízemí věží u Ullmanna přispěly k přísné symetrii půdorysu.

Členění chrámového průčelí doznalo ani ne tak kompozičních jako proporčních změn. V obou případech je průčelí tříosé, prolomené třemi portály. Jeho jednotlivé části jsou vymezeny lizénami s vloženými sloupky a završeny obloučkovým vlysem, kopírujícím zešíkmení střech. Střední část je doplněna galerií, určenou od počátku pro sochařskou výzdobu, a rozetovým oknem.

Čitelný rozdíl představuje posazení stavby. Na Rösnerově návrhu (obr. 10) jsou všechny tři vstupy opatřené samostatným schodištěm. Na Ullmannově návrhu (obr. 11) a v konečné realizaci

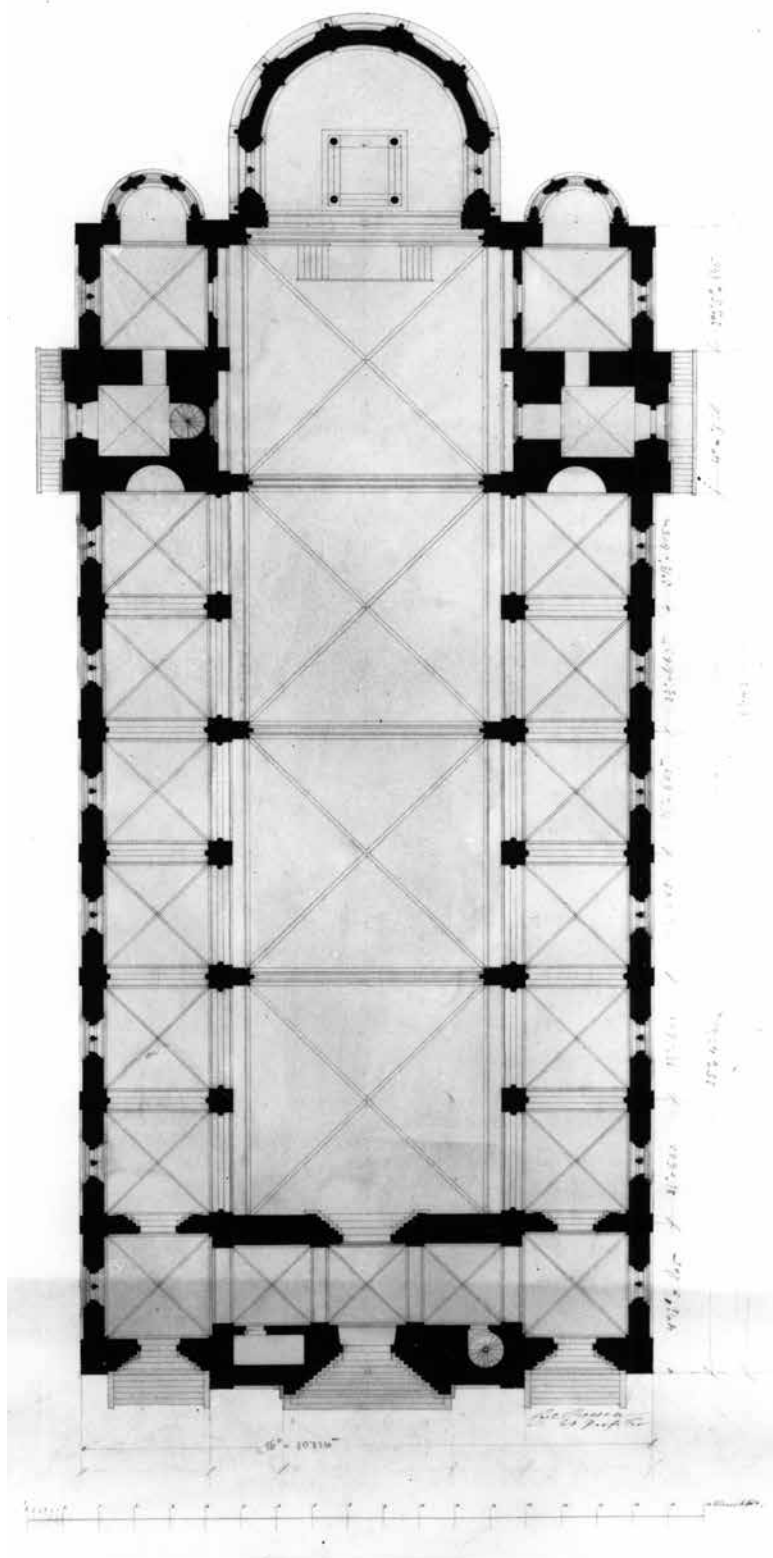

Obr. 7. Pohled na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně podle projektu K. Rösnera. Litografie, značeno Chrám Páně v Karlíně, Ústav kamenopisný J. Jelínka v Praze (převzato ze ŠTULC 1854, bez paginace).

²⁶ Předlohu k litografii představující půdorys a průčelí kostela najdeme ve fondu architekta Ullmanna (NTM AAS 55, desky č. 20090519/03). Samotná litografie pak existuje ve více exemplářích, viz např. MIKA 2011, 41. Ke kresbám ze Sbírký grafiky a kresby Národní galerie v Praze (NG, inv. č. K 14951, K 14952) více CHLUMSKÁ 2013, 74 (autorem hesla Petr Šámal).

der Kirche für die Vorstadt Karolinenthal in PRAG.

Obr. 8. K. Rösner, 1851–1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, půdorys (fotokopie uložena: soukromý archiv Praha, reprofoto archiv autorky, 2011).

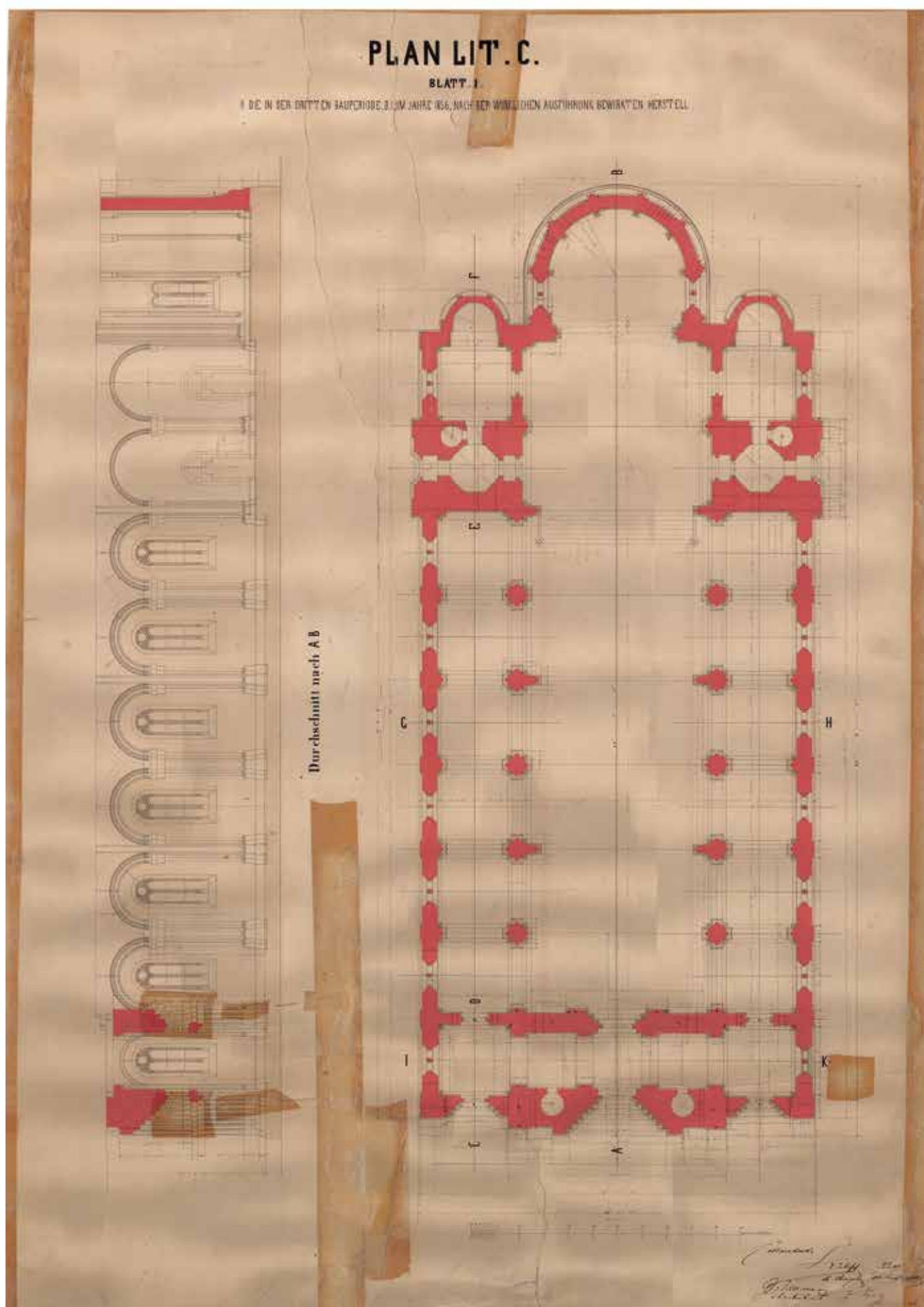
je několika stupni vyvýšeno předpolí stavby v celé šíři průčelí. Tento vyvýšený nástup jen podtrhuje monumentalitu a důležitost stavby. Oproti Rösnerovu záměru se proměňují proporční vztahy jednotlivých komponent průčelí. Lizénové rámce jsou zesílené na úkor obloučkového vlysu a doplněné pouze jednoduchými sloupky. Archivolta hlavního portálu je zbytnělá a v konečné realizaci dostávají tympanony tvar převýšeného oblouku. Obdobně jako je tomu u hlavního portálu, je rozšířené také lemování rozety, doplněné o pás s ornamentálním dekorem. Rovněž kresba samotné rozety je lehce pozměněna. Sochařská galerie je zachována, ovšem je nyní posazena na římsu, která přerušuje průběh lizén, lemujících střední část průčelí. Tím je zdůrazněno horizontální členění průčelí.

Největších změn doznaly ve všech ohledech věže chrámu. Na Rösnerově plánu sledujeme stupňovitě, zeštíhlující se věže, zakončené špičatou šestibokou jehlancovou střechou se čtyřmi vížkami v rozích. Odstupnění je dané dvojím odsazením opěrných pilířů věží. Horizontálně jsou věže členěny římsami do čtyř oddílů. Ve dvou spodních jsou umístěna drobná úzká okénka, v horních dvou pak sdružená podvojná oblouková okna. Horní dva díly věží jsou lemovány lizénami, navazujícími na opěráky ve spodních patrech. Tyto lizény jsou dále pročleněny dvojicemi obloučků ve třech a ve čtyřech stupních. Horní část věží je tak opticky odlehčená a subtilnější a její dekor je zdobenější.

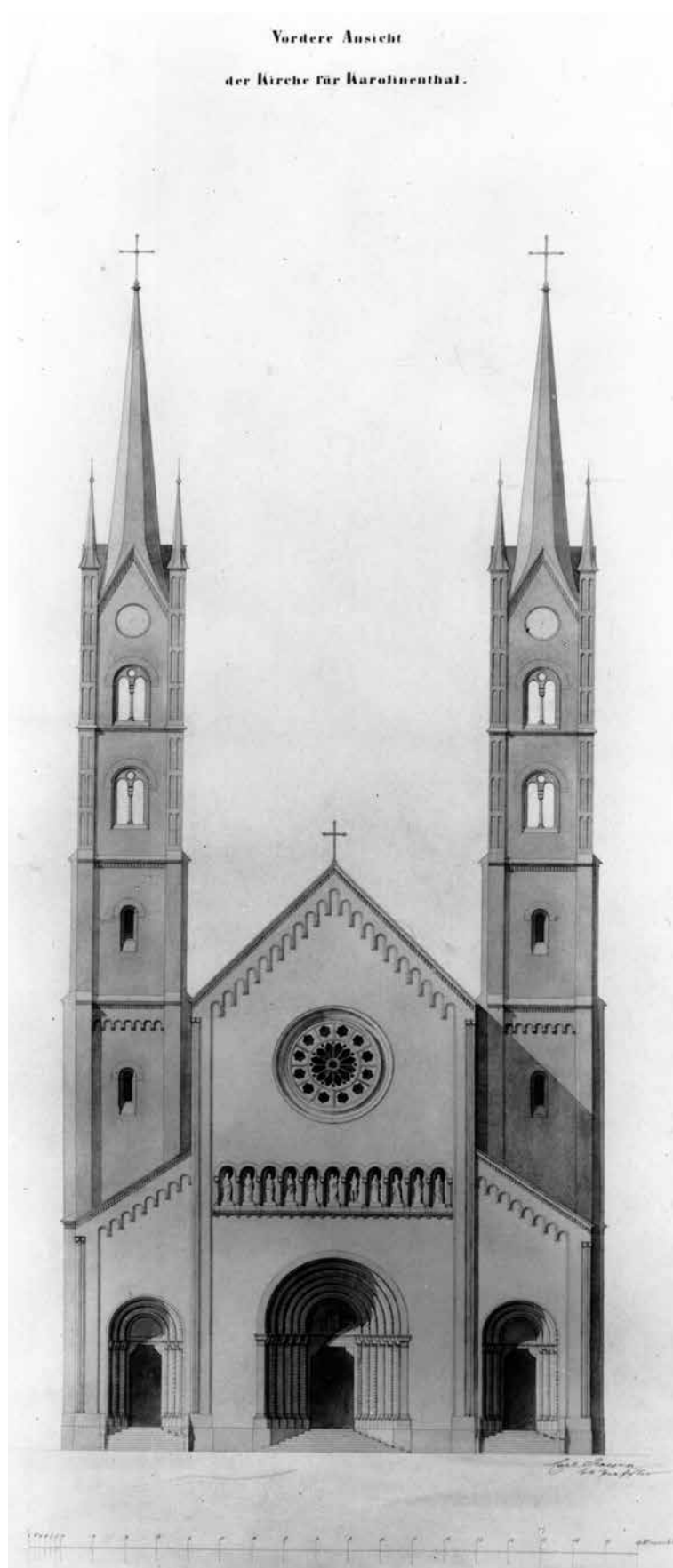
Na Ullmannově návrhu dostávají věže docela jiný charakter. Zcela mizí spíše gotizující opěrné pilíře a věže se již nezužují. Horizontálně jsou členěny římsami pouze do tří částí. Spodní část dosahuje výšky výběhu střechy hlavní lodi, střední pak dosahuje výšky jejího vrcholu. Až posud je horizontální členění obou návrhů stejné, ovšem podle Ullmanna již konečné. Ullmannovy věže jsou zakončeny osmibokými jehlancovými střechami, bez vížek v rozích. Na věžích jsou jako na celé stavbě aplikovány lizény a obloučkový vlys. Ve střední části jsou umístěny hodiny a v horní pak vysoké, oble zakončené okno.

Z bočního pohledu je zřejmé, že střední část hlavního průčelí je vlastně velice nízkým rizalitem. Stěny bočních lodí jsou členěny lizénovými rámci s obloučkovým vlysem a zakončeny římsou. Včetně věžního pole je boční průčelí devítiosé. Ve všech polích, vyjímaje ta věžní, jsou zasazena jednotně pojatá okna, sdružená a zasazená v oble zakončené špaletě. Stěny hlavní lodi jsou traktovány a členěny stejným způsobem. Jen okna v této části nasedají přímo na lizénový rámec a jsou nižší.

Na návrzích architektů je rozdílné pojetí vstupu do věžních prostor. Rösner (obr. 12) navrhoval jednoduchý, půlkruhově zakončený portál bez tympanonu, ale v Ullmannově návrhu (obr. 13) i v definitivě se setkáme s obdobným portálem jako u bočních vstupů na průčelí, tedy s nálevkovým, půlkruhově zakončeným portálem s přímým překladem a s tympanonem.

Obr. 9. I. Ullmann, 1856: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, půdorys s podélným řezem (Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, bez sign., skenováno 2016).

Obr. 10. K. Rösner, 1851–1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, průčelí (fotokopie uložena: soukromý archiv Praha, reprofoto archiv autorky, 2011).

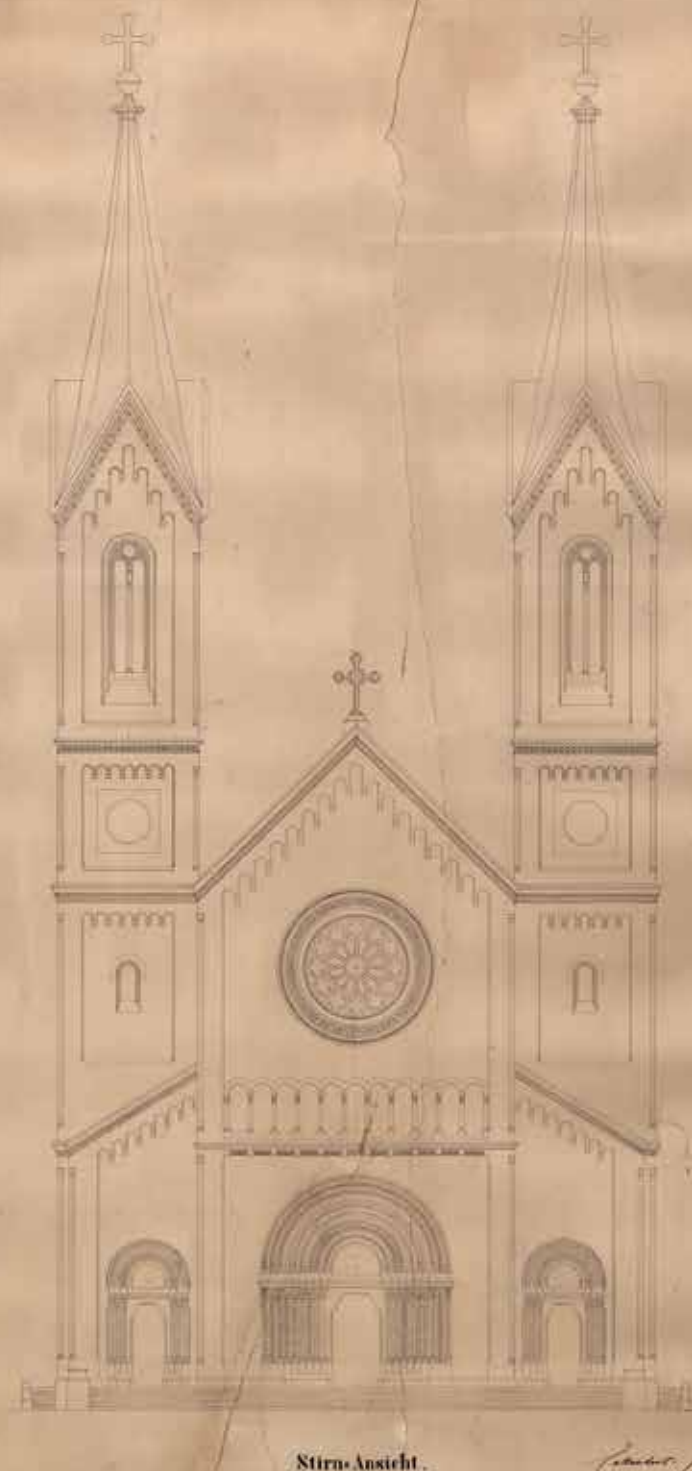
Závěr kostela, stejně jako boční průčelí, neprošel v Ullmannových úpravách tolika změnami. Jedná se o bazilikální závěr se třemi apsidami, členěný lizénami se vsazenými sloupky a obloučkovým vlysem. I zde jsou v konečném provedení lizény rozšířené a sloupky jsou ve střední části vsazeny až v úrovni obloučkového vlysu hlavní apsidy. Boční apsidy jsou členěny pásem vysokých arkád a drobnějším obloučkovým vlysem. Zatímco Rösner (obr. 14) zaplnil všechna pole arkád okny, Ullmann (obr. 15) ponechal arkády bočních apsid bez výjimky slepé. Na monumentální střední apsidě je navíc mezi pás arkád a obloučkového vlysu vložena trpasličí galerie. Pouze do krajních polí arkád střední apsidy jsou vložena okna, zbylá pole jsou slepá.

Zaměříme se nyní na interiér stavby při srovnání příčných a podélných řezů. Na příčném řezu vidíme především rozdílné řešení kruchty a její poprsně. U Rösnera (obr. 16) je bohatší, nesená konzolami, spojenými klenutím s kraby. Její dekor s kraby a plaménkovými kružbami upomíná na gotický sloh. Poprsně kruchty navržená Ullmannem (obr. 17) se vyznačuje geometrickým dekorem a hmotovou gradací na střed. Celá střední část i s portálem je totiž lehce předsažená. V konečném provedení je gradace hmoty ještě zdůrazněna plastickým obloučkovým vlysem na konzolkách. Architekt Rösner pak kromě ciboriového oltáře v presbyteriu kalkuluje s oltáři umístěnými v apsidách bočních lodí. U Ullmanna jsou ovšem boční lodě ukončeny přímo, bez apsid. Dále se na řezu projevují pozměněné proporce portálů průčelí, které se opakují v interiéru kostela, a ve stejném duchu jsou proměněny proporce vítězného oblouku, protože apside u Ullmanna více ustupuje z šířky hlavní lodi.

Jisté změny jsou patrné také na podélném řezu. Projevují se zvláště na členění chrámové stěny. Rösnerovo řešení (obr. 18) v podstatě odpovídá přízemní část na Ullmannově projektu (obr. 19), ovšem kromě toho, že Ullmann aplikuje v arkádách svazkové pilíře i v místech, kde vzhledem k vázanému systému nejsou třeba přípory. Nad arkádami hlavní lodi se v Rösnerově návrhu setkáváme s pásem patrně slepých drobných arkád, upomínajících na sochařskou galerii v průčelí kostela. I zde tak můžeme sledovat záměr promítnout architektonické prvky exteriéru do interiéru kostela a naopak. Ullmann tento arkádový pás zcela nahradil vpadlými obdélnými poli vloženými do prostor mezi pilíři hlavní lodi. Tato pole jsou ohraničena lizénami přecházejícími do obloučkového vlysu. Dnes jsou tato pole rozdělena ještě střední lizénou, ale jak vyplývá také z Protokolů Jednoty pro výzdobu chrámu,²⁷ jde o pozdější doplněk (KNEIDL 1898, 17). Pole s obloučkovým vlysem se objevuje také ve stěně kruchty, kterou

27 Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Protokoly Jednoty pro výzdobu kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, rukopis 1885–1938, zápis ke dni 17. 9. 1886, fol. 65.

PLAN LIT. J

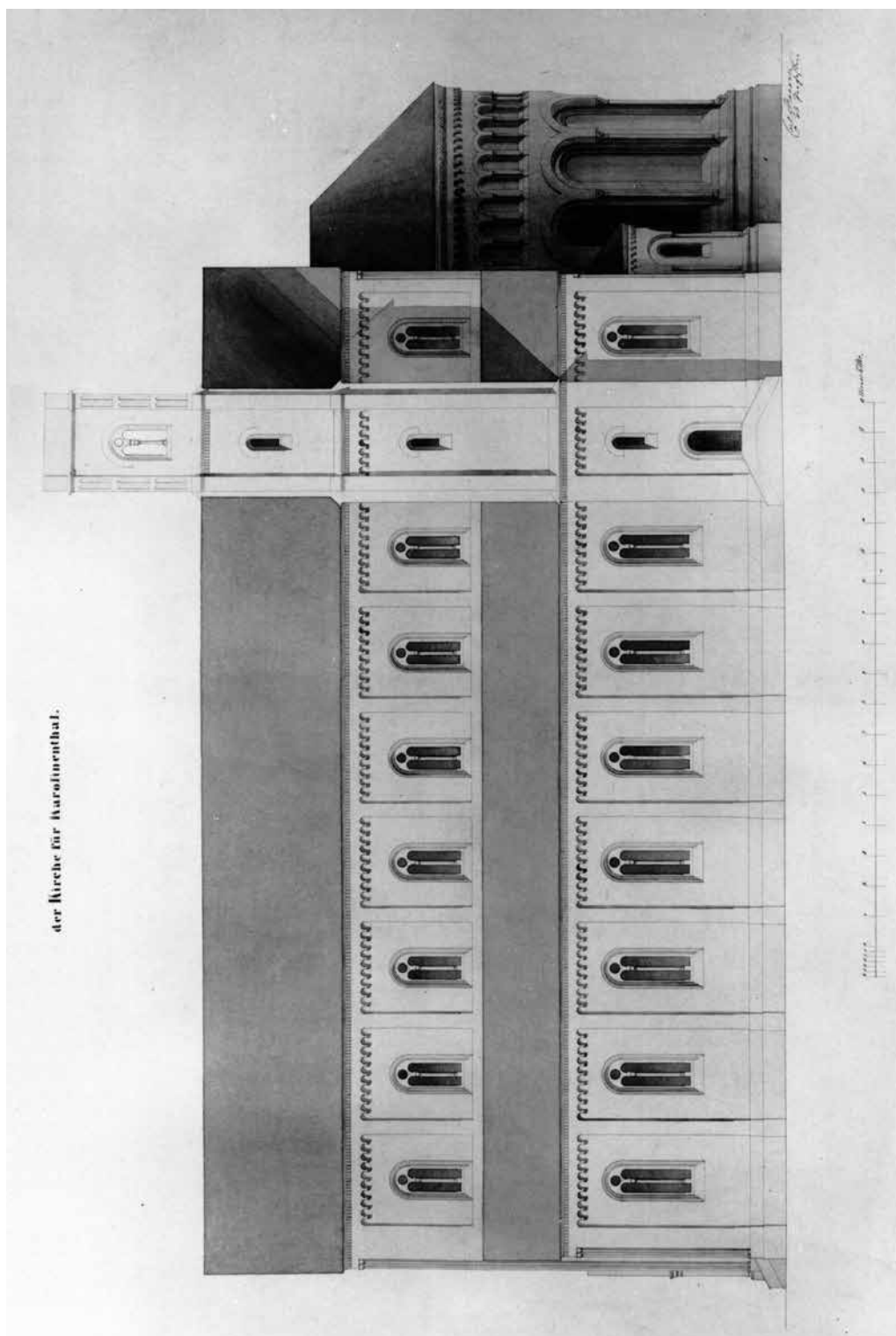
Stirn-Ansicht.

Handwritten signature and notes, including 'Ullmann' and '1852'.

Obr. 11. I. Ullmann, po 1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, průčelí (Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, bez sign., skenováno 2016).

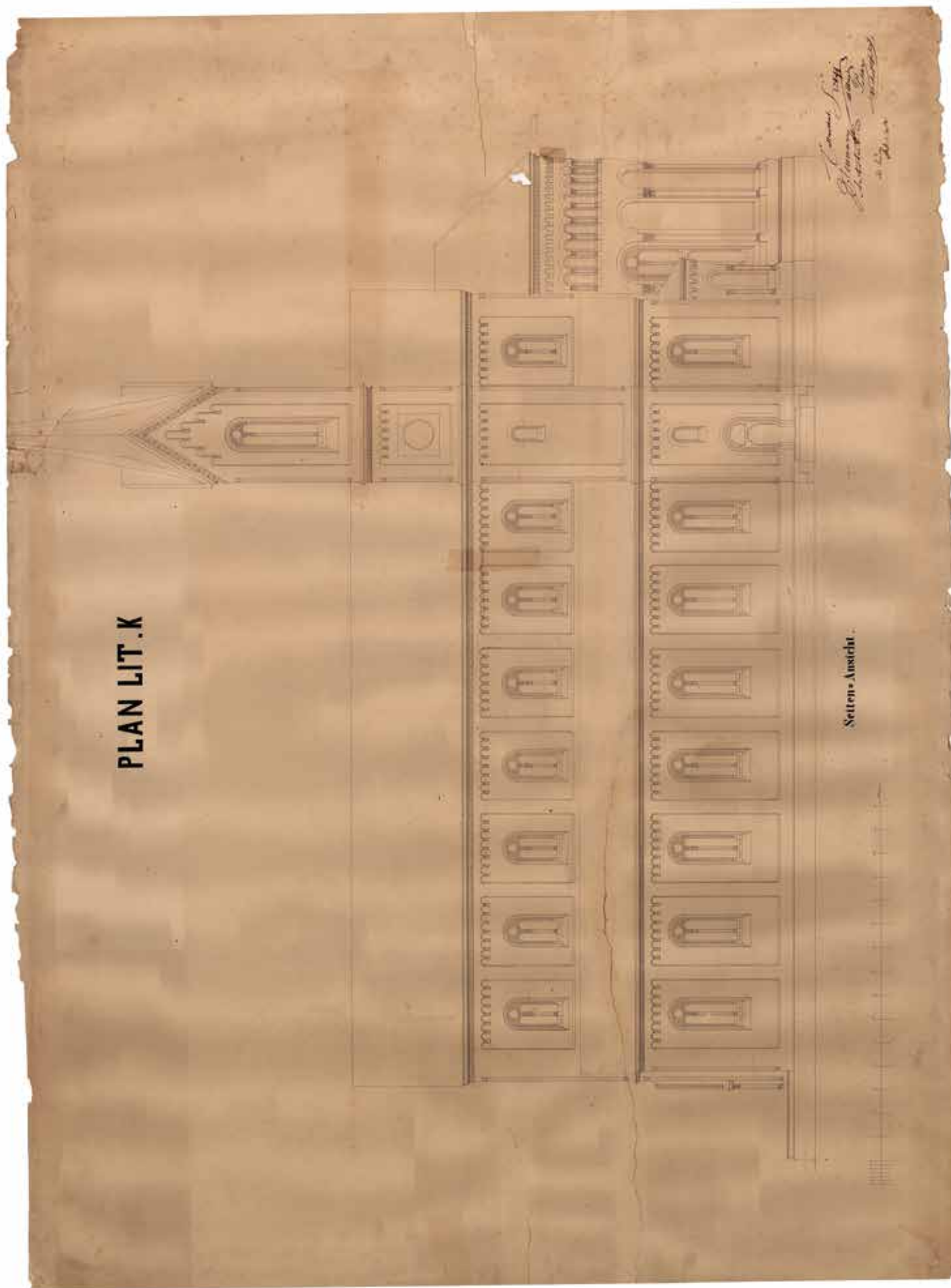

Obr. 12. K. Rösner, 1851–1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, boční pohled (fotokopie uložena: soukromý archiv Praha, reprofoto archiv autorky, 2011).

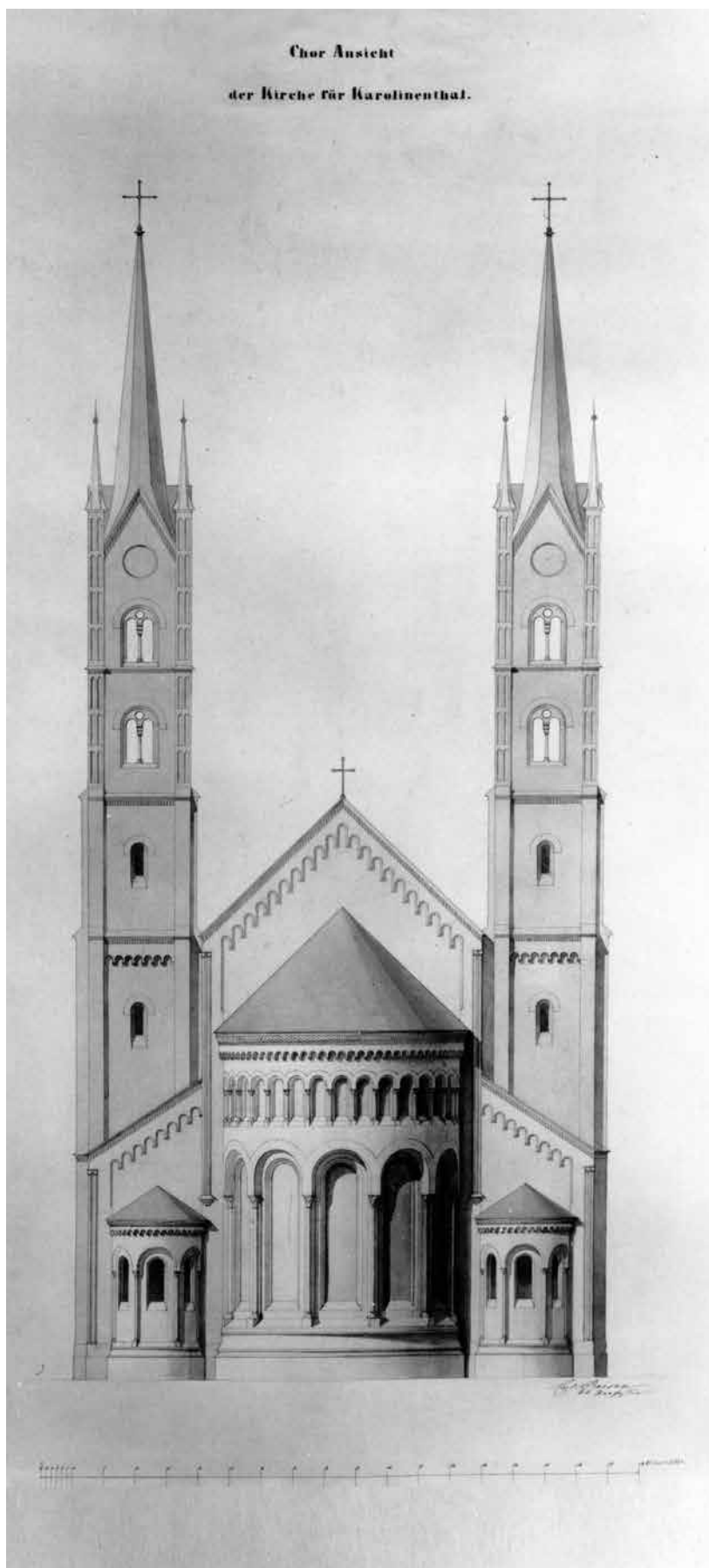

Rösner ve svém projektu ponechal volnou. V Ullmannově návrhu se dále jako horizontální prvek objevuje římsa, na kterou téměř nasedají okna hlavní lodi. Pojetí prostoru hlavní apsidy Ullmann kompletně přejal. Je členěna vysokými slepými arkádami a její koncha je ponechána k výmalbě.

Otázka rozlišení autorského podílu a pojetí obou architektů je díky možnému srovnání zachovaných návrhů o něco jasnější (viz též VYBÍRAL 1994, 4–5; ONDRÁŠKOVÁ 1950, 31–32). Ačkoli architekt Ullmann přejal základní koncepci nastolenou vídeňským Karlem Rösnerem, konečná verze působí hmotněji a pádněji. Velký podíl na tomto působení mají proměněné věže, díky nimž stavba získala jednotný vzhled. Tím, že Ullmann opustil od postupného zeštíhlování věží a zdrobnění dekorativních i stavebních prvků, ubral stavbě na subtilitě. V literatuře se přitom objevuje názor,

Obr. 13. I. Ullmann, po 1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, boční pohled (Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, bez sign., skenováno 2016).

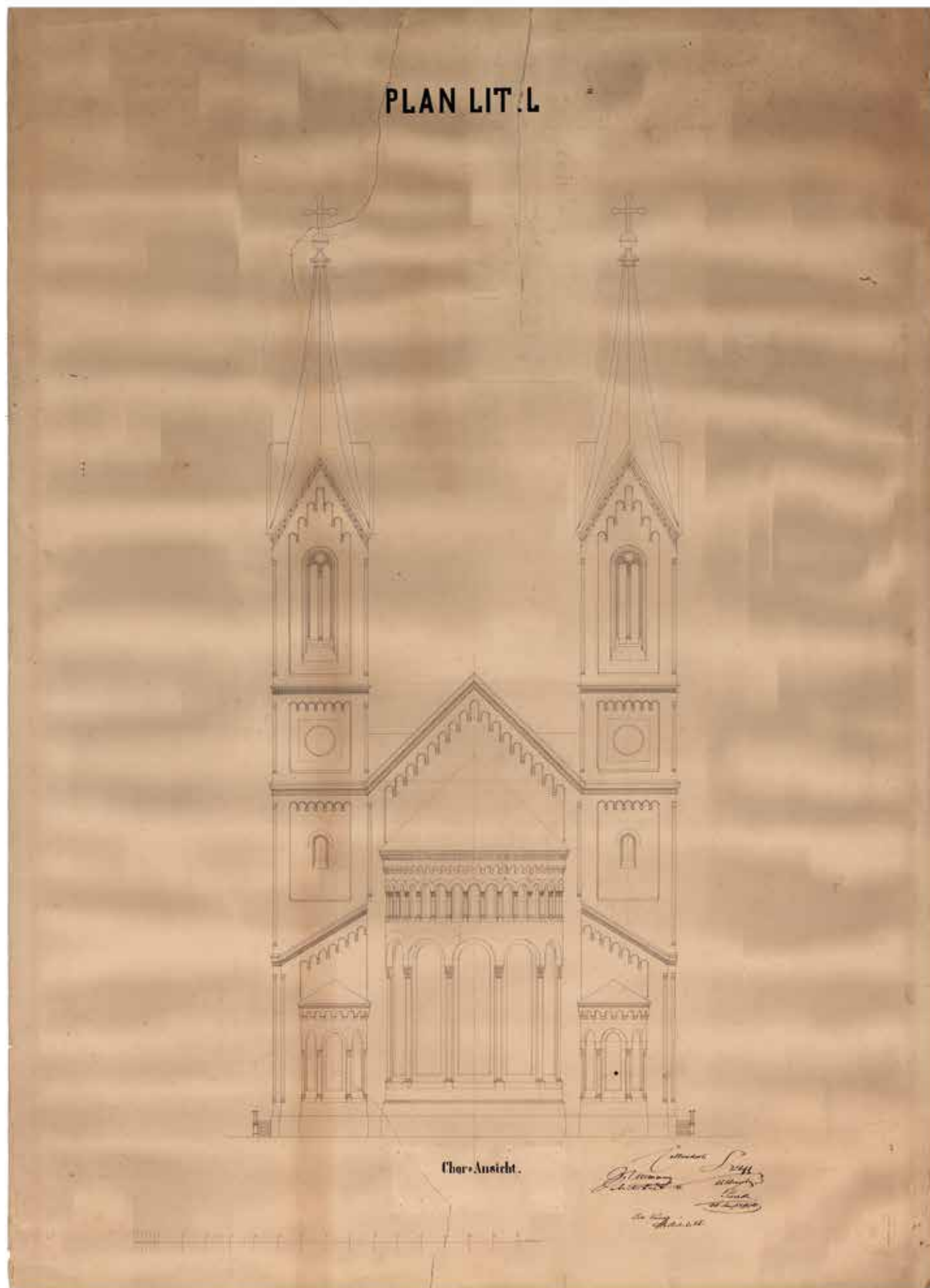
Obr. 14. K. Rösner, 1851–1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, závěr kostela (fotokopie uložena: soukromý archiv Praha, reprofoto archiv autorky, 2011).

že Ullmann svým zásahem do návrhu záměrně potlačil románský a vyvolal spíše gotický dojem, čehož dosáhl převyšováním románských tvarů a příliš subtilními a vysokými věžemi (BENEŠOVÁ 1984, 140). S větší mírou gotizujících prvků se přitom setkáme na Rösnerově původním návrhu, kde se v kruchtě objevuje plaménková kružba spolu s kraby a na věžích opěrné pilíře. Ty se setkávají v nároží vždy dva, posazené kolmo k sobě, nevybíhají ovšem od země, ale až z prvního patra věží. Původně gotický tektonický článek je zde volně užit spíše jako způsob členění a ozvláštňení stavby. Můžeme tedy konstatovat, že Ullmann ve svém projektu učinil změny ve smyslu zlogičtění a scelení architektonické struktury. Pokud jde o samotné průčelí, na Rösnerově návrhu hrají větší roli, volně nečleněné plochy stěn, které byly Ullmannem spíše potlačeny. Projevily se tak proporční změny jednotlivých stavebních prvků, zejména portálů a lizén. Ullmann dále klade větší důraz na horizontální členění stavby, a to protažením římsy na celou šířku střední části průčelí, v interiéru přidáním římsy v hlavní lodi a proměnou slepé arkádové galerie hlavní lodi v obdélná vpadlá pole.

Architektura karlínského chrámu v kontextu soudobých architektonických realizací

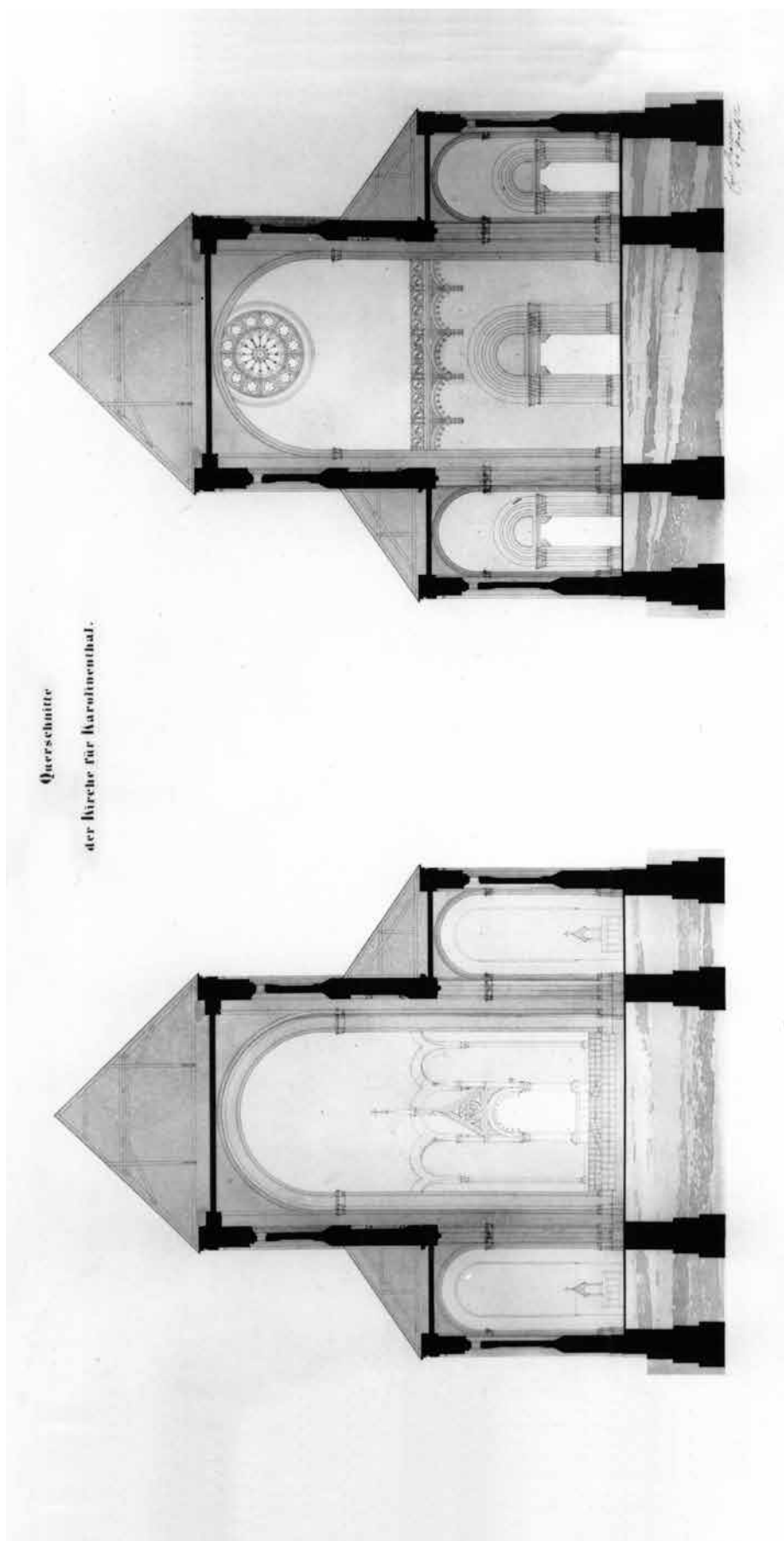
Stavbu kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně je nejprve třeba vnímat v kontextu díla obou architektů, kteří se nakonec na realizaci podíleli. Jedná se o první pražskou zakázku Ignáce Ullmanna a zároveň o poměrně ojedinělý úkol v rámci jeho realizací. Kromě restaurování rotundy sv. Kříže se Ullmann v okruhu církevní architektury věnoval především vypracování návrhů pro kostel sv. Václava na Smíchově. Na projektech pro tento kostel pracoval v letech 1877–1879 nejprve samostatně a později v součinnosti se svým švagrem, architektem Antonínem Barvitíem,²⁸ který nakonec stavbu kostela sv. Václava plně převzal (KLINEROVÁ 2014, 38–39). Ullmannovy poměrně četné studie pro smíchovský kostel ovšem nevykazují mnoho analogií s karlínským chrámem. Ullmann navrhoval pro Smíchov trojlodní baziliku s transeptem a dvěma věžemi v průčelí, již dominovalo klasické architektonické tvarosloví odkazující k renesanční architektuře. Za ozvěnu rané zakázky tak můžeme považovat pouze sochařskou galerii, umístěnou na jednom z projektů ve střední části průčelí, a pak sdružená okna bočních lodí, která se objevují u Ullmanna a také na raných Barvitiových

²⁸ Ignác Ullmann se roku 1856 oženil se sestrou architekta Antonína Barvitia a malíře Viktora Barvitia, Terezií.

Obr. 15. I. Ullmann, po 1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, závěr kostela (Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, bez sign., skenováno 2016).

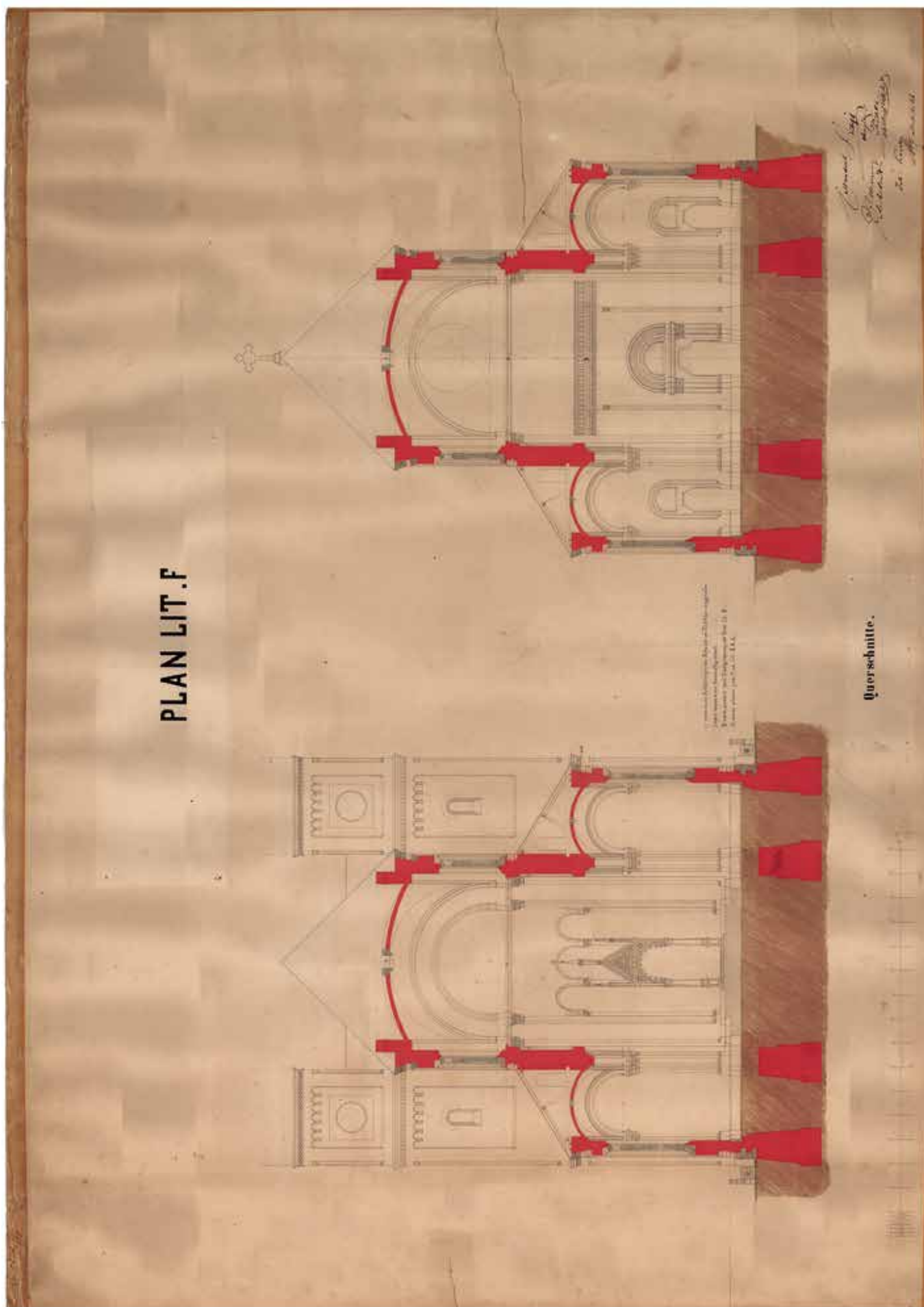
Obr. 16. K. Rösner, 1851–1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, příčný řez (fotokopie uložena: soukromý archiv Praha, reprofoto archiv autorky, 2011).

návrzích. Květa ONDRÁŠKOVÁ (1950, 203) pak připisuje Ullmannovi podíl na kostele sv. Vojtěcha v Březových Horách (Příbram), díle Bedřicha Münzbergera²⁹ ze závěru 80. let 19. století. Jedná se ovšem o stavbu, která jako novorenesanční bazilika reaguje především na projekty pro kostel sv. Václava. Nikoli typologicky, ale stylově pak můžeme realizaci karlínského kostela řadit do okruhu raného Ullmannova díla v duchu romantického historismu, kam patří přestavby zámků Jirny, Bezděkov a Chyšce.

Architekt Rösner byl naopak ve své době čelním představitelem církevní architektury a také autorem teoretických prací o církevní architektuře. V kontextu karlínského chrámu je důležitá jeho realizace kostela sv. Jana Nepomuckého v Leopoldstadtu ve Vídni z let 1841–1846. Právě pro tuto stavbu byl Karl Rösner velmi ceněným architektem a snad také proto byl zadán projekt na karlínský chrám právě jemu, patrně však ne pro stylovou souvislost, spíše pro aktuální prestiž architekta. Rösner měl pro kostel sv. Jana Nepomuckého vyhotovit návrhy v románském, v gotickém a v renesančním stylu, které měl následně sloučit do jednoho celku (WAGNER-RIEGER 1970, 104). Výsledná forma kostela je tedy do značné míry eklektická a odráží snahu po překonání stylových bariér. Kubická stavba s nízkým rizalitem v průčelí je členěna pilastry, na ose průčelí je pak situována oktogonální věž se sdruženými okny. Interiér je řešený jako halový prostor.

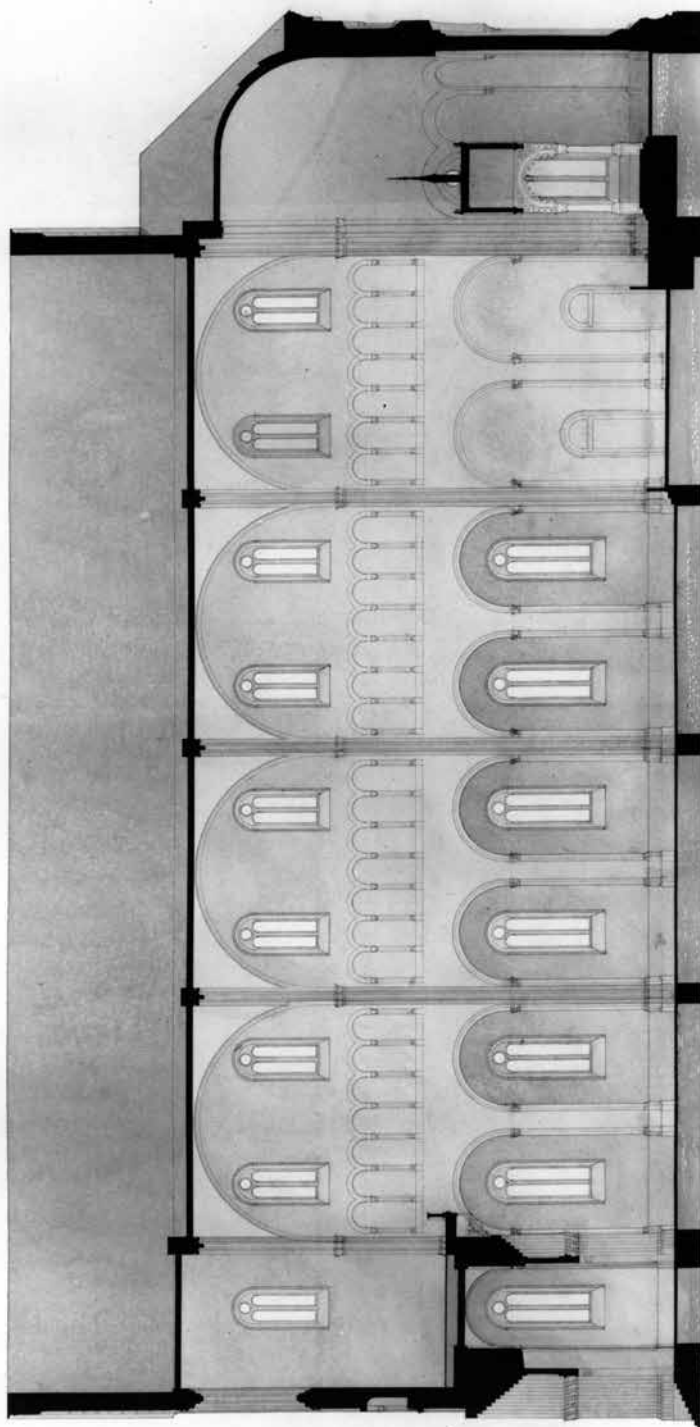
Léty 1842–1845 je datována Rösnerova realizace novorománského farního kostela sv. Jana Nepomuckého ve vídeňském Meidlingu. Také zde se jedná o halový prostor. Dominantou stavby, členěné převážně lizénami a obloučkovým vlysem, je věž vystupující z rizalitu na ose průčelí. Z roku 1842 pak pochází Rösnerův návrh na obnovu kostela sv. Mořice v Kroměříži, poškozeného požárem (ZATLOUKAL 2002, 188). Nakonec byl realizován návrh architekta Antonína

²⁹ Ignác Ullmann byl strýcem architekta Bedřicha Münzbergera (1846–1928).

Obr. 17. J. Ullmann, asi 1856: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, příčný řez (Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, bez sign., skenováno 2016).

Langendurchschnitt
der Kirche für Karolinenthal.

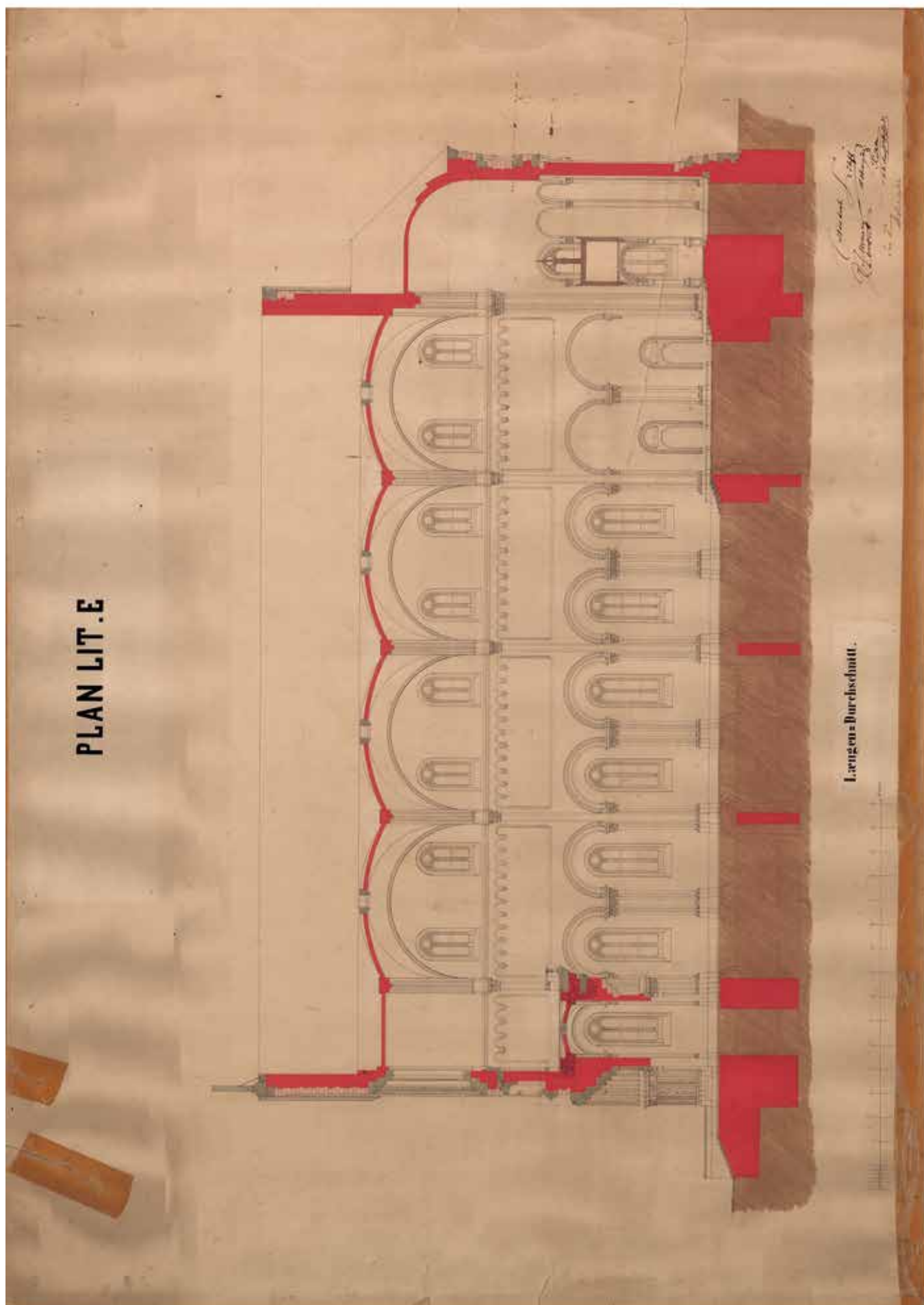
Obr. 18. K. Rösner, 1851–1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, podélný řez (fotokopie uložena: soukromý archiv Praha, reprofoto archiv autorky, 2011).

Archeho, ale z Rösnerova projektu lze vyčíst souvislost s pozdějším projektem kostela v Karlíně. Střechy věží, situovaných při závěru kostela, jsou řešeny v podstatě totožným způsobem, s vížkami v nárožích. Právě věže kostela byly ovšem architektem Ullmannem oproti Rösnerovu projektu nejvíce upraveny.

Zmiňované vídeňské farní kostely stejně jako jednolodní farní kostel Panny Marie Vítězné v Arsenalu ve Vídni, budovaný Rösnerem v 50. letech, ovšem nedosahují monumentality karlínského chrámu, což je dané už samotným zadáním. Nejbližší paralelou ke karlínskému kostelu jsou tak v rámci Rösnerova díla projekty pro katedrálu sv. Petra v Ďakovu v Chorvatsku.

Katedrála v Ďakovu byla budována v letech 1866–1882 nejprve Karlem Rösnerem a poté Friedrichem Schmidtem. Určující byl přitom třetí projekt architekta Rösnera z roku 1865.³⁰ Rösnerovi byl ovšem tamním biskupem Strossmayerem svěřen projekt katedrály zřejmě již v roce 1853 a první návrh je pak datován rokem 1854 (DAMJANOVIĆ 2007, 9). Vzhledem k časové souslednosti i ke stylové blízkosti můžeme předpokládat vliv projektu pro karlínský kostel, a to zejména v prvním návrhu. Jedná se o trojlodní chrám s transeptem, dvouvěžovým průčelím a trojicí apsid v závěru, který dále reflektuje požadavek na propojení s biskupským palácem a začlenění krypty. Průčelí (obr. 20) je řešené trojicí portálů, rozetovým oknem a trpasličí galerií v celé šíři. Dále je členěné lizénami s obloučkovým vlysem. Stavba opět působí výrazně vertikálně, ovšem věže se od návrhu pro Karlín liší. Jsou oktogonální, což návrh pro Ďakovo naopak spojuje s jinými Rösnerovými projekty. Nejbližší karlínským návrhům je pak podélný řez (obr. 21), na kterém můžeme

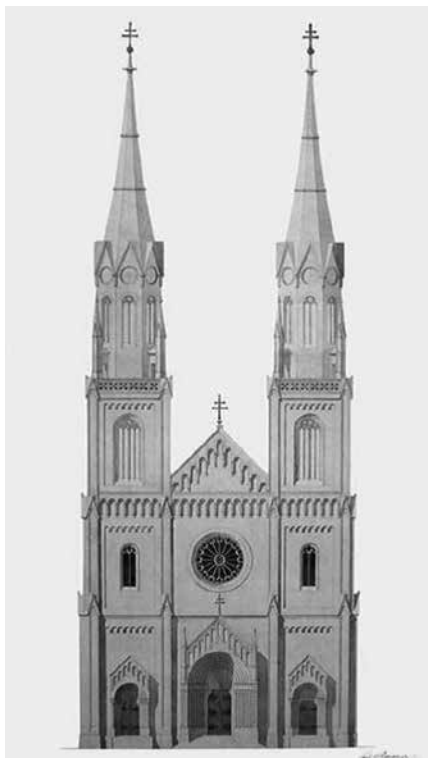
30 K Rösnerovu projektu z 60. let více DAMJANOVIĆ 2008.

Obr. 19. I. Ullmann, po 1852: Návrh na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně, podélný řez (Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, bez sign., skenováno 2016).

Obr. 20. K. Rösner, 1854: Návrh na katedrálu sv. Petra v Ďakovu, průčelí (převzato z DAMJANOVIČ 2007, 2).

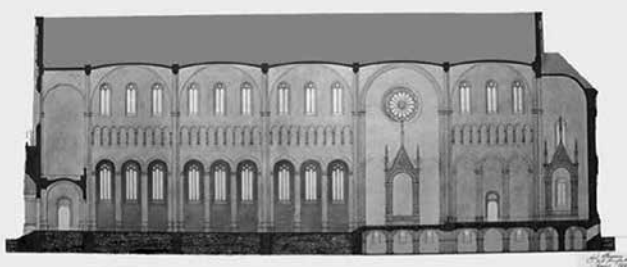
sledovat v principu totožné členění chrámové stěny jako v Karlíně. Odpovídá také ciboriový oltář situovaný v hlavní apsidě. Stejně tak řešení závěru (obr. 22) s apsidami obehnanými slepými arkádami a trpasličí galerií je blízké karlínskému projektu. Musíme ovšem konstatovat naddimenzování projektu pro Ďakovo, kde se již nejedná o farní kostel, ale o kostel katedrální. To se projevilo nejen v prostorové kompozici, ale také v jednotlivých architektonických prvcích. Damjanović ve svém textu o Rösnerových návrzích z roku 1854 uvádí souvislost s karlínským kostelem, nemá však možnost srovnání s původními Rösnerovými návrhy pro Karlín a stylistická čistota, kterou přisuzuje karlínské realizaci (DAMJANOVIČ 2007, 17), tak vychází z Ullmannových úprav.

Zařazení karlínského chrámu v rámci Rösnerova díla nás přivádí do Vídně. Zde je třeba zmínit především realizaci farního kostela v Altlerchenfeldu, budovaného podle Paula Sprengera a Johanna Georga Müllera mezi lety 1848 a 1862. Tento kostel je karlínské stavbě velmi blízký především z hlediska pojetí interiéru s bohatou malířskou výzdobou. Votivní kostel od Heinricha Ferstela z let 1856–1879 pak sleduje linii katedrální gotiky.

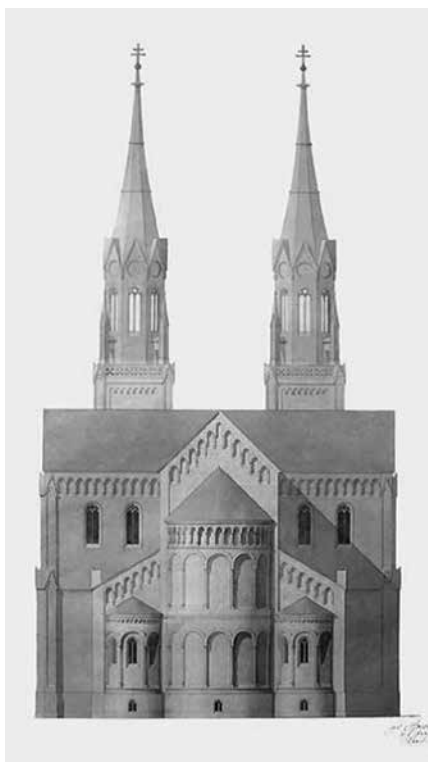
Významnou roli v tomto kontextu hraje prostředí Mnichova. Na prvním místě je zde kostel sv. Ludvíka (obr. 23), budovaný v letech 1830–1844 architektem Friedrichem von Gärtner (MIGNOT 1983, 90). Stejně jako u Rösnerova kostela sv. Jana Nepomuckého ve vídeňském Leopoldstadtu jde i zde o hledání progresivního stylu sakrální architektury. Kostel sv. Ludvíka je stejně jako kostel sv. Cyrila a Metoděje stavbou bazilikálního typu s románskými prvky. Sochařská galerie v průčelí karlínského chrámu je určitou analogií pásu s konchami pro pěťici soch v průčelí kostela sv. Ludvíka. Ze stejné doby pochází také kostel sv. Bonifáce v Mnichově, dílo architekta Georga Friedricha Zieblanda. Bazilikálnímu trojlodí je zde předložena arkádová předsiň. Kostel sv. Bonifáce má ovšem vzory v raně křesťanských bazilikách a představuje tak odlišný stylový proud.

Závěrem připomeňme možný vliv realizací architekta a teoretika Heinricha Hübsche. Rösnerovy návrhy především pro Ďakovo mají shodné rysy s dnes již neexistujícím kostelem sv. Ludvíka ve Freiburgu (DAMJANOVIČ 2007, 19–20), ale paralelu můžeme vidět také v bazilice sv. Cyriaka v Bulachu, Karlsruhe, z let 1828–1837 (BERGDOLL 2000, 188), a to především ve věžích umístěných stejně jako u karlínského projektu v závěru kostela. Stylově blízké, na pomezí novorománského a novogotického slohu, jsou pak některé realizace francouzských architektů, zmíníme kostel sv. Pavla v Nîmes podle projektu Charles-Auguste Questela z roku 1835 nebo realizace Jean-Baptiste-Antoine Lassuse v Moulins či Nantes (MIDDLETON/WATKIN 1987, 348, 353–356).

Obr. 21. K. Rösner, 1854: Návrh na katedrálu sv. Petra v Ďakovu, podélný řez (převzato z DAMJANOVIČ 2007, 13).

Obr. 22. K. Rösner, 1854: Návrh na katedrálu sv. Petra v Ďakovu, závěr kostela (převzato z DAMJANOVIČ 2007, 17).

Významné mezníky ve stavbě karlínského kostela

Vraťme se nyní k realizaci kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně. Posuny ve stavbě chrámu je možné sledovat především díky zápisům v *Kronice osady Karlína a farního kostela*. Přestože tyto zápisy sledují spíše společensko-kulturní aspekty než samotný stav a vývoj stavby, je karlínská kronika důležitým pramenem a v ní popsané ceremonie svěcení staveniště, pokládání základního kamene, završení klenby a konečně svěcení kostela představují významné mezníky ve stavbě chrámu. Slavnostní průběh těchto událostí je výmluvným odrazem doby a patří do sledovaného kontextu.

Ke svěcení staveniště a kladení základního kamene lze uvést následující. Patrně to byl opět kardinál Bedřich Schwarzenberg, který se zasloužil o výběr vhodnější parcely pro novostavbu kostela (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 24). Namísto parcely uzavírající náměstí na severní straně byly pro kostel v říjnu 1853 zakoupeny pozemky na jižní straně náměstí, blíže pod Vítkovem. Velmi prozřetelně nebyla zakoupena pouze plocha pro staveniště, ale také okolní pozemky tak, aby byl stavbě do budoucna zajištěn potřebný prostor a odstup od další zástavby.

Svěcení staveniště 9. března 1854 (KULHÁNEK s. d., 5–6) je první z řady významných událostí provázejících stavbu kostela, které se odehrávaly s dobově příznačným nadšením jako velkolepé slavnosti. Událost byla zahájena řečí arcibiskupa Schwarzenberga vedenou v českém jazyce a mší svatou, konanou v provizorní karlínské kapli. Arcibiskup hovořil o nedostatečnosti této dřevěné kaple a o potřebě nového důstojného chrámu, dále o vybrané sumě peněz, která je ovšem pro stavbu stále nedostačující, a závěrem vyzval přítomné, aby „spolu s ním jak při oběti mše sv., kterou hned vykonávají počne, tak i budoucně Boha o pomoc a přispění prosili“. Po skončení mše následoval průvod shromážděných k prostoru budoucího staveniště. „Nejprv kráčela školní mládež se svými učiteli, pak výbor obce Karlínské se svým přednostou, výbor jednoty Katolické se svým přednostou, C. K. ouřednictvo Karlínské, Jeho Eminenci s duchovenstvem, za tímto pozvané důstojníctvo jak civilní tak vojenské a konečně ostatní lid. Od kaple až k místu stavby činili špalír Pražští měšťanští granátníci.“ Průvodem se nesl zpěv litaní ke Všem svatým a při verši „A tys toto místo požehnatí ráčil“ arcibiskup místo požehnal a posvětil. Akt posvěcení místa pro novostavbu byl ostatní Praze „zvěstován“ střelbou z hmoždířů, postavených na Vítkově.³¹ Arcibiskup sám také jako první třikrát rýpnul lopatou do země. Slavnost svěcení půdy pro kostel mimo jiné přinesla další obnos do sbírky na novostavbu.

Tři měsíce po události svěcení pozemku pro kostel, 10. června 1854, se konala slavnost pokládání a svěcení základního kamene, jejíž průběh byl ještě honosnější a slavnostnější, především

Obr. 23. Mnichov, Bavorsko, kostel sv. Ludvíka na Ludwigstraße z let 1830–1844 podle projektu Friedricha von Gärtnera (foto autorka, 2011).

31 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1854, fol. 19–20.

díky účasti císařského páru (obr. 24). V dubnu 1854 se císař František Josef I. oženil s Alžbětou Bavorskou a již v létě pár navštívil Moravu a Čechy: „A tu dostalo se Karlínu milostí katolického císaře nesmrtelné památky! Jeho Apoštolské Veličenstvo ráčil zajistě sám s blahosklonnou chotí svou položit základní kámen nového chrámu Karlínského.“ (ŠTULC 1854, 32)

Staveniště bylo pro slavnostní událost upraveno tak, že „na místě oltáře stál prostý dřevěný misionářský kříž a před ním pískový kámen, do kteréhož měl přijít kámen základní.“³² Nad místem pro hlavní oltář byla na sloupech vztyčena koruna, patrně jako baldachýn. Po straně byl pak připraven stan pro císařský pár a také tribuny pro další významné účastníky z řad karlínské obce a duchovenstva. Podél tribun stáli zástupci cechů se svými prapory. Členové Katolické jednoty přišli do Karlína v procesí vedeném Václavem Štulcem od kostela sv. Klimenta v Praze a byli shromážděni proti místu pro hlavní oltář. Arcibiskup Bedřich Schwarzenberg byl připraven uvítat císařský pár v místech budoucího hlavního portálu.

Obr. 24. R. Müller: Slavnostní položení základního kamene ke kostelu sv. Cyrila a Metoděje za přítomnosti císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty 10. června 1854 (fotokopie, Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín, reprofoto archiv autorky).

Císař a císařovna přijeli do Karlína o třetí hodině odpoledne a byli ohlášeni hmoždíři na Žižkově. Arcibiskup odvedl císařský pár do jejich stanu a začal v místě hlavního oltáře vykonávat potřebné úkony. Do cínové skříně byla uložena základní listina v latinském jazyce,

spis s názvem *Karlín a jeho chrám*, který sepsal karlínský kněz Dominik Špachta a upravil Václav Štulec,³³ a nakonec kamenopisný výkres budoucího chrámu. Tato skříň byla vložena do vytesaného otvoru v kameni v místě budoucího hlavního oltáře a zakryta mramorovým základním kamenem se třemi křížky. Arcibiskup jako první pokrýl kámen vrstvou malty a třikrát poklepal na mramorový kámen kladivkem.³⁴ K témuž vyzval císaře a císařovnu a totéž dále opakovali přítomní arcivévodové Leopold a Josef a posléze také civilní, duchovní i vojenští hodnostáři. Arcibiskup Schwarzenberg mezitím světil základy chrámu. Závěrem byl mramorový základní kámen přikryt dalším pískovcovým kamenem a významná společnost se odebrala do provizorní dřevěné kaple, kde byla arcibiskupem celá událost pokládání a svěcení základního kamene chrámu ukončena.³⁵

Vyzdvižení štítového kříže, završení klenby a svěcení kostela

Rok 1856 byl rokem, kdy se podařilo ke stavbě kostela shromáždit větší finanční obnos a stavba tak velmi pokročila. Kostel byl vystavěn do výše první krovní římsy, byly dokončeny vnitřní pilíře a sklenuty přepasky, to vše do poloviny listopadu 1856. V zimě bylo sneseno provizorní lešení a chrám byl svými rozměry přirovnán k Týnskému chrámu v Praze. Výlohy na stavbu chrámu obnášely po třech letech výstavby (1854–1856) více než sto padesát tisíc zlatých a do dalšího stavebního roku zbývalo stavitelům něco přes čtyřicet tisíc.³⁶

V dalším stavebním roce, dne 31. října 1857, došlo ke svěcení a vyzdvižení kamenného kříže určeného pro štít chrámu.³⁷ Procesí v čele s arcibiskupem Schwarzenbergem směřovalo od provizorní dřevěné kaple k rozestavěnému chrámu. U vstupu do chrámu vyzval prezident Katolické

32 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1854, fol. 22.

33 V závěru spisu *Karlín a jeho chrám* (ŠPACHTA/ŠTULC 1854) je uveden přepis latinsky psané základní listiny. Text spisu je pod názvem *Chrám Páně v Karlíně* tištěn ve *Zlatých zápiscích karlínských* (ŠTULC 1854, 28–37).

34 Předměty pro vykonání ceremonie, zednická lžice a kladívko, byly vytvořeny architektem Ullmannem a sochařem Levým, viz *sine* 1854, 4.

35 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1854, fol. 23–26.

36 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1856, fol. 29–30.

37 Původní štítový kříž se zřítíl a roztříštil v roce 1969 a následujícího roku byl nahrazen laminátovou kopií.

jednoty, hrabě Otakar Černín, arcibiskupa Schwarzenberga, aby posvětil kříž, prozatím uschovaný v chrámové předsíni. Po poděkování arcibiskupovi, které obstarala školní mládež, byl kříž z nehvízdského kamene vynesena na štít chrámového průčelí. Architekt Karl Rösner, který byl této události přítomen, poté požádal arcibiskupa, aby dokončil sklenutí posledního oblouku hlavní lodi kostela. Na lešení se za tímto účelem odebrali nejen arcibiskup Schwarzenberg a architekt Rösner, ale také stavební výbor, hrabě Černín, někteří členové Katolické jednoty, karlínské úřednictvo a obecní rada. Arcibiskup slavnostně uzavřel chrámovou klenbu a prohlédl si místa přístupná z lešení. Události byli také přítomni všichni, kteří se na stavbě dosud podíleli. Políři pak byli architektem Ullmannem představeni kardinálu Schwarzenbergovi. Závěrem konal karlínský duchovní, Dominik Špachta, pobožnost v provizorní kapli, čímž byla celá slavnost ukončena.³⁸ K samotnému završení klenby pak došlo 17. července 1860, kdy arcibiskup Schwarzenberg zasadil do klenebního systému poslední svorník.³⁹ Završení části klenby společně s vyzdvížením štítového kříže jsou poslední události stavby, které jsou v karlínské kronice obšírněji popsány. Následuje zmínka o počátku stavby hlavního oltáře k roku 1862 a také o svěcení kostela k roku 1863, tedy na tisícileté výročí příchodu věrozvěstů, sv. Cyrila a Metoděje.⁴⁰ K tomuto datu bylo ostatně dokončení karlínského kostela směřováno.

Samotnému svěcení chrámu předcházelo svěcení zvonů, které se konalo 9. srpna 1863. Zvony byly do Karlína vezeny průvodem z dílny zvonaře Karla Bellmanna v Široké ulici na Starém Městě, kde byly ulity. Dopoledne proběhla slavnost svěcení, do večera pak byly zvony vyneseny a mohly se prvně rozeznít.⁴¹ Chrám byl pak vysvěcen arcibiskupem Bedřichem Schwarzenbergem 18. října 1863. Přisluhujícími biskupy byli Jan Valerián Jirsík a Petr Krejčí, kteří světili oltáře vedlejších lodí.⁴² U příležitosti svěcení kostela byly také u Josefa Mánesa objednány dva dekorativní obrazy pro výzdobu slavobrány, představující kladení základního kamene a svěcení chrámu, a byly také raženy pamětní medaile (VOLAVKOVÁ 1981, 172–176; MÍKA 2011, 43).

V souvislosti se svěcením je dále dochována řeč arcibiskupa Schwarzenberga, pronesená při této příležitosti.⁴³ Arcibiskup v ní vzpomíná počátky stavby a všechny významné události, zvláště pak svěcení základního kamene, kterého se zúčastnil císařský pár. Velká část arcibiskupova projevu je věnovaná díkům všem dárcům a dobrodincům kostela, bez kterých by stavba nemohla být realizována.

Krátce po vysvěcení kostela, 26. října 1863, bylo Bedřichu Schwarzenbergovi a také Václavu Štulcovi uděleno čestné měšťanství.⁴⁴ Václav Štulc stál na počátku idey kostela zasvěceného jím prosazovaným svatým věrozvěstům. Bedřich Schwarzenberg se v Karlíně angažoval od svého nástupu na pražský arcibiskupský stolec v roce 1850. Z jeho iniciativy byla v obci postavena prozatímní kaple, povolal ke stavbě architekta Rösnera a jako světitel byl přítomný všem významným událostem provázejícím stavbu.

Závěrem

Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně patří do okruhu církevních staveb 19. století, pro které byl hledán vhodný sloh s ohlédnutím ke slohům středověkým. Vznikal v době, kdy se formovala nebo již fungovala hnutí usilující o dostavbu velkých gotických katedrál. Příkladem za všechny uvádím plán dostavby katedrály v Kolíně nad Rýnem a samozřejmě také snahu o dostavbu pražské svatovítské katedrály.⁴⁵ Snad i pod vlivem těchto velkých projektů postupně převládl v tomto okruhu sloh napodobující gotické struktury a způsob dekorace.

38 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1857, fol. 30–31.

39 ŠAMAL 1940–1941, 291; VOLAVKOVÁ 1981, 143. K události se váže oslavný přídělek z pera Josefa Mánesa, vyzdvihující tvůrce chrámu, architekty Rösnera a Ullmanna, stavitele Bělského a kameníka Karla Svobodu (ANGER/ANGER 1998, 202–204).

40 Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949, zápis k roku 1862 a 1863, vložený neoznačený list.

41 O svěcení zvonů podrobně informuje *Blahověst* (sine 1863c, 359–362). Velký zvon daroval majitel továrny v Karlíně, František de Paula Müller, spolu s manželkou Terezií, a jsou na něm vyobrazení sv. Cyril a Metoděj a sv. František z Pauly se sv. Terezií. Druhý zvon odkazuje na dar císaře Františka Josefa I. a slavnost kladení základního kamene kostela. Jsou na něm vyobrazení sv. František Serafinský (z Assisi) a sv. Alžběta. Třetí zvon je opatřen obrazem sv. Bedřicha a upomíná tak na postavu arcibiskupa Schwarzenberga. Čtvrtý zvon s obrazem Panny Marie daroval zvonař Bellmann.

42 O průběhu události, která měla obdobný charakter jako dříve popsané slavnosti, více sine 1863a, 463–464; sine 1864, 55–58.

43 Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Řeč Jeho Eminence, nejdůstojnějšího Pána, pana Bedřicha, knížete ze Švarcenberku, kardinála sv. Římské Církve, arcibiskupa Pražského atd. atd. atd. při svěcení nového chrámu Páně v Karlíně, dne 18. října 1863. Praha 1863, příležitostný tisk, bez sign.; sine 1863b, 469–473.

44 K diplomu udělenému při té příležitosti Bedřichu Schwarzenbergovi zejména ŠAMAL 1940–1941.

45 VYBÍRAL 2002, 61–62. Dostavba kolínské katedrály byla zahájena v roce 1842. Jednota pro dostavbu chrámu sv. Víta fungovala od roku 1844, po přerušení rokem 1848 bylo její působení roku 1859 obnoveno.

V Karlíně se však setkáváme se stavbou, pro kterou byl novogotický sloh odmítnut z finančních, ale také z ideových důvodů. Kostel sv. Cyrila a Metoděje měl být s ohledem na zasvěcení zemským patronům, slovanským věrozvěstům, apoštolům, postaven ve slohu románském. Vlastenecké hledisko je zde evidentní. Gotický sloh byl částí společnosti vnímán jako germánský. Oproti tomu počátky románského slohu byly v Čechách a na Moravě spojovány právě s cyrilometodějskou tradicí. Navíc byl tento sloh běžně označován jako byzantský a vyznačoval se tak užší vazbu na slovanský východ a snad také na Itálii. Odkazoval tak k nejhlubší tradici křesťanské víry, na kterou měl pomoci navázat.

Zasvěcení sv. Cyrila a Metoději bylo jistě vybráno s ohledem na blížící se milénium příchodu sv. věrozvěstů na Moravu v roce 863. V polovině století byly také zakládány spolky jako Národní jednota sv. Cyrila a Metoda, která byla vytvořena v roce 1849 rozšířením Jednoty Moravské, nebo v roce 1850 Dědictví sv. Cyrila a Metoděje (ZATLOUKAL 2002, 316). Byla také založena řada menších spolků, tzv. jednot cyrilských a posléze také jednot metodějských. Jednoty cyrilské byly věnovány hudbě, jednoty metodějské pak výtvarnému umění. K zakládání a šíření takových spolků, příslušejících většinou k jednotlivým farnostem, nabádal v časopisu *Method* jeho redaktor Ferdinand Lehner, který byl později činný v Karlíně a zasloužil se o dokončení výzdoby tamního kostela.⁴⁶ Navazující milénia let 1869 a 1885, připomínající smrt sv. apoštolů slovanských, pak završovala dobu nazývanou cyrilometodějským čtvrtstoletím.⁴⁷

V pražském kontextu představuje chrám sv. Cyrila a Metoděje první z velkých sakrálních staveb pražských předměstí: „Popatříme-li na Prahu, jež kostely oplývá, a na její okolí, shledáme snadno, že chrám ss. Cyrila a Metoda jedinou způsobu toho jest budovou, jež v století našem vystavěna byla.“⁴⁸ Karlínský chrám následovala stavba kostela sv. Václava na Smíchově (1881–1885) a sv. Ludmily na Vinohradech (1888–1893) a dále skromnější realizace dokončené začátkem 20. století, žižkovský kostel sv. Prokopa (1898–1903) a holešovický kostel sv. Antonína Paduánského (1908–1911). Jako pomyslné centrum těchto projektů pak můžeme vnímat již zmíněný úkol dostavby svatovítské katedrály.

PRAMENY

- AAS NTM 74 — Národní technické muzeum. Archiv architektury a stavitelství, fond č. 74 – Kranner Josef Ondřej (1857–1868).
- Archiv ŘMK farnost Karlín 1851–1949 — Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Kronika osady Karlína a farního kostela, rukopis 1851–1949, bez sign.
- Archiv ŘMK farnost Karlín 1863 — Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Řeč Jeho Eminence, nejdůstojnějšího Pána, pana Bedřicha, knížete ze Švarcenberku, kardinála sv. Římské Církve, arcibiskupa Pražského atd. atd. při svěcení nového chrámu Páně v Karlíně, dne 18. října 1863. Praha 1863, příležitostný tisk, bez sign.
- Archiv ŘMK farnost Karlín 1885–1938 — Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Protokoly Jednoty pro vyzdobení kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, rukopis 1885–1938, bez sign.
- NA APA I — Národní archiv. Fond č. 110 – Archiv pražského arcibiskupství I, Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně 1840–1872, inv. č. 3807, sign. C 150/3a, č. kart. 2272; Stavba a kolaudace tohoto kostela 2. pol. 19. stol., inv. č. 3808, sign. C 150/3b, č. kart. 2273.
- NG — Národní galerie v Praze. Sbírka grafiky a kresby, inv. č. K 4110–4116, K 4125–4133 a K 4124, K 14951, K 14952.

PLÁNY

- AAS NTM 55 — Národní technické muzeum. Archiv architektury a stavitelství, fond č. 55 – Ullmann Ignác Vojtěch (1852–1880), desky č. 20090519/03 a 20090519/04.

46 LEHNER 1886, 81. Ferdinand Lehner sám v 70. letech 19. století založil časopis *Cecilie*, později *Cyrl*, věnovaný hudbě, a také zmíněný časopis *Method*, věnovaný převážně církevnímu výtvarnému umění.

47 ZATLOUKAL 2002, 317. K tématu sv. Cyrila a Metoděje odkazují na katalog výstavy NG v Praze (CHLUMSKÁ 2013).

48 Z textu Karla Purkyně *Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně*, otištěného v kritické příloze Národních listů v roce 1863 a publikovaného následně v POKORNÁ-PURKYNŮVÁ 1944, 332–335.

- Archiv ŘMK farnost Karlín 1852 — Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Návrhy na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, Ignác Ullmann, po 1852, bez sign.
- Archiv ŘMK farnost Karlín 1931 — Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Kopie návrhů na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně od Karla Rösnera, 1931, bez sign.
- Archiv ŘMK farnost Karlín 1996 — Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Cyrila a Metoděje Praha-Karlín. Kopie návrhů na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně od Ignáce Ullmanna, 1996, bez sign.
- Soukromý archiv 1851–1852 — Soukromý archiv Praha. Návrhy na kostel sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, Karl Rösner, 1851–1852, fotokopie.

LITERATURA

- sine* 1850a — *sine*: Minulou středu (dne 6. března) sešel se výbor katolické jednoty... Blahověst 4, 1850/20, 119.
- sine* 1850b — *sine*: Bratři katolíci. Blahověst 4, 1850/33, 193–195.
- sine* 1851a — *sine*: In der letzten Sitzung des Comité zur Erbauung einer steinernen Kirche in Karolinenthal... Bohemia 24, 1851/47, 23. 3. 1851, 3–4.
- sine* 1851b — *sine*: In einer Sitzung des Katholikenvereins wurde gestern beschlossen... Bohemia 24, 1851/69, 2. 5. 1851, 4.
- sine* 1851c — *sine*: P. Kraner, slovutný mistr v umění stavitelském... Blahověst 5, 1851/18, 1. 5. 1851, 214.
- sine* 1851d — *sine*: Wir haben schon neulich der Konkursausschreibung für Baupläne zur Karolinenthaler Kirche erwähnt. Bohemia 24, 1851/70, 4. 5. 1851, 4.
- sine* 1851e — *sine*: Zsvěcení chrámu Páně v Karlíně. Blahověst 5, 1851/10, 7. 3. 1851, 109–111.
- sine* 1852 — *sine*: In der gestrigen Sitzung des Comité zum Bau der Karolinenthaler Kirche... Bohemia 25, 1852/161, 5. 9. 1852, 2.
- sine* 1853 — *sine*: Za několik dní bude v Praze vystaven znamenitý vzor byzantinského kostela... Lumír 3, 1853/20, 19. 5. 1853, 478.
- sine* 1854 — *sine*: Während der a. h. Anwesenheit Ihrer Majestäten wird auch der Grundstein zur neuen Kirche in Karolinenthal gelegt werden. Bohemia 27, 1854/134, 7. 6. 1854, 4.
- sine* 1863a — *sine*: Posvěcení chrámu Karlínského. Blahověst 13, 1863/29, 15. 10. 1863, 463–464.
- sine* 1863b — *sine*: Řeč Jeho Eminence, nejdůst. pana kardinála arcibiskupa Pražského, Bedřicha knížete Schwarzenberga, při svěcení nového chrámu Cyrillo-Methodějského v Karlíně, dne 18. října 1863. Blahověst 13, 1863/30, 25. 10. 1863, 469–473.
- sine* 1863c — *sine*: Svěcení zvonů v Karlíně. Blahověst 13, 1863/23, 15. 8. 1863, 359–362.
- sine* 1864 — *sine*: Posvěcení chrámu Páně v Karlíně. In: Nový kalendář katolický, čili, Poutník z Prahy na obyčejný rok po Kristovu narození 1865. Václav Svatopluk Štulc (ed.), Praha 1864, 55–58.
- ANGER/ANGER 1998 — Jindřich ANGER / Miroslav ANGER: Josef Mánes. Dopisy. Praha 1998.
- BENEŠOVÁ 1984 — Marie BENEŠOVÁ: Česká architektura v proměnách dvou století. Praha 1984.
- BERGDOLL 2000 — Barry BERGDOLL: European Architecture 1750–1890. Oxford 2000.
- BERGER ET AL. 2007 — Tomáš BERGER ET AL.: Karlín: Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně. Kostelní Vydří 2007.
- DAMJANOVIĆ 2007 — Dragan DAMJANOVIĆ: Karl Rösner's First Design for Đakovo Cathedral from 1854. Prostor 15, 2007, 2–25.
- DAMJANOVIĆ 2008 — Dragan DAMJANOVIĆ: Stylistic Features in Karl Rösner's Working designs from 1865 and 1867 for the Cathedral in Đakovo. Prostor 16, 2008, 48–63.
- GOEBL 1988 — R. GOEBL: Roesner Karl, Architekt. In: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Band 9. Vídeň 1988, 205–206.
- HALL 2008 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha–Litomyšl 2008.
- HORÁČEK 2003 — HORÁČEK: Bernhard Grueber a jeho příspěvek k počátkům novorenesance v Čechách. Umění LI, 2003, 30–43.
- CHLUMSKÁ 2013 — Štěpánka CHLUMSKÁ (ed.): CM 863. Svatí Cyril a Metoděj. Dějiny – tradice – úcta. Průvodce výstavou. Praha 2013.
- KARLACH 1905 — Mikuláš KARLACH: Paměti proboštů vyšehradských. Praha 1905.
- KLINEROVÁ 2011 — Adéla KLINEROVÁ: Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně. Bakalářská práce, Praha 2011. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.
- KLINEROVÁ 2014 — Adéla KLINEROVÁ: Kostel sv. Václava v Praze na Smíchově. Otázka historismu a novorenesance. Diplomová práce, Praha 2014. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.
- KNEIDL 1898 — František KNEIDL: Jednatelská zpráva o činnosti výboru Jednoty pro vyzdobení chrámu Páně sv. Cyrilla a Methoda v Karlíně za rok 1896. Method 24, 1898, 17–18.
- KNEIDL 1923 — František KNEIDL: Dějiny města Karlína. Praha 1923.

- KOTRLÝ 1994 — Tomáš KOTRLÝ: Bedřich Josef Schwarzenberg (1848–1885). In: Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. Zdeňka Hledíková / Jaroslav V. Polc (eds), Praha 1994, 335–336.
- KULHÁNEK s. d. — Ludvík KULHÁNEK: Chrám sv. Cyrilla a Metoděje v Karlíně. Praha s. d.
- LAŠTOVIČKOVÁ 2008 — Věra LAŠTOVIČKOVÁ: Architekt Bernhard Grueber (1806–1882). Diplomová práce, Praha 2008. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.
- LEHNER 1886 — Ferdinand LEHNER: Jednoty Sv. Methodějské. Method 12, 1886, 80–81.
- LEHNER 1887 — Ferdinand LEHNER: Chrám sv. Cyrilla a Methoda v Karlíně. Method 13, 1887, 25–28, 43–44, 52–55, 77–79, 89–90, 105–107, 114–116, 129–130.
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967 — Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Od Špitálska ke Karlínu. Praha 1967.
- MIDDLETON/WATKIN 1987 — Robin MIDDLETON / David WATKIN: Klassizismus und Historismus. Band 2. Stuttgart 1987.
- MIGNOT 1983 — Claude MIGNOT: L'architecture au XIXe siècle. Paříž 1983.
- MÍKA 2011 — Zdeněk MÍKA: Karlín. Nejstarší předměstí Prahy. Praha 2011.
- ONDRÁŠKOVÁ 1950 — Květa ONDRÁŠKOVÁ: Ignác Ullmann. Disertační práce, Praha 1950. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.
- OTTO 2000 — heslo: Ze Schwarzenberka. Ottův slovník naučný 23. Praha 2000, 83–93.
- OTTO 2001 — heslo: Štulc Václav Svatopluk. Ottův slovník naučný 24. Praha 2001, 813–815.
- PÍTHA 2007 — Petr PÍTHA: Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze-Karlíně. Kostelní Vydří 2007.
- POCHE 1980 — Emanuel POCHE: Praha národního probuzení. Praha 1980.
- POKORNÁ-PURKYŇOVÁ 1944 — Růžena POKORNÁ-PURKYŇOVÁ: Život tří generací. Vzpomínky na velké Purkyně. Listy a články Karla Purkyně. Praha 1944.
- REDL 1998 — Dagmar REDL: Karl Rösner (1804–69). Ein Wiener Architekt von europäischem Format. Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 52, 1998, 550–574.
- ŠÁMAL 1940–1941 — Jindřich ŠÁMAL: Mánesův diplom obce karlínské kardinálu Schwarzenbergovi. Umění 13, 1940–1941, 287–294.
- ŠÁMAL 1944 — Jindřich ŠÁMAL: Chrám sv. Cyrila a Methoděje v Karlíně. Praha 1944.
- ŠPACHTA/ŠTULC 1854 — Dominik ŠPACHTA / Václav ŠTULC: Karlín a jeho chrám. Stručná historicko-statistická zpráva, přiložená k listině základního kamene chrámového, položeného a zasvěceného dne 10. června l. P. 1854. Praha 1854.
- ŠTULC 1854 — Václav ŠTULC: Zlaté zápisky karlínské. Praha 1854.
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004.
- VLČEK 2012 — Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy. Velká Praha (A–L). Praha 2012.
- VOLAVKOVÁ 1981 — Hana VOLAVKOVÁ: Josef Mánes. Malíř vzorků a ornamentů. Praha 1981.
- VYBÍRAL 1994 — Jindřich VYBÍRAL: Ignác Vojtěch Ullmann (1822–1897). Katalog výstavy Národní galerie v Praze, 9. 6. 1994–7. 8. 1994. Praha 1994.
- VYBÍRAL 2002 — Jindřich VYBÍRAL: Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha 2002.
- VYBÍRAL/SEKYRKOVÁ 2003 — Jindřich VYBÍRAL / Milada SEKYRKOVÁ: Dokumenty k dílu Ignáce Ullmanna. Umění 51, 2003, 325–334.
- WAGNER-RIEGER 1970 — Renate WAGNER-RIEGER: Wiens Architektur im 19. Jahrhundert. Vídeň 1970.
- WIRTH/MATĚJČEK 1922 — Zdeněk WIRTH / Antonín MATĚJČEK: Česká architektura 1800–1922. Praha 1922.
- WURZBACH 1874 — Constantin von WURZBACH: Roesner, Karl. In: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. Teil 26. Vídeň 1874, 247–250.
- ZATLOUKAL 2002 — Pavel ZATLOUKAL: Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002.
- ZELINKA 1955 — Timoteus Č. ZELINKA: Pražská předměstí. Praha 1955.

SUMMARY

The church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín is the first large church of Prague suburbs and an important example of ecclesiastic architecture of the historicism period in the 19th century. It was realized in 1854–1863 after the proposals of the Viennese architect Karl Rösner with alterations by Ignác Ullmann, the architect who led the construction of the church.

Karlín became the first suburb of Prague in 1817, and the unstable situation of spiritual administration in this area, and representation reasons, instigated the construction of a parish church. Consecration to the missionaries and Bohemian national saints St. Cyril and Methodius is connected with the personality of Václav Štulc, the later provost of the Vyšehrad chapter, who proposed this consecration in 1850 in the

Catholic union and was greatly instrumental in the realization. In the same year Bedřich Schwarzenberg was promoted as the archbishop of Prague, who was keen supporter of the new church building. Due to the lack of finances a provisional timber chapel was built at Karlín square, after the proposals of master builder J. Kudláček, and consecrated by the archbishop Schwarzenberg in 1851.

In the same year the proposal, in Neo Gothic style, of St. Cyril and Methodius church new building was submitted by the architect Joseph Andreas Kranner, which was not been accepted mainly due to the great cost. Soon afterwards Byzantine, resp. Romanesque style was recommended concerning the consecration of the church. During the architectural competition proposals were submitted by architects Bernhard Grueber, Josef Niklas and Ignác Ullmann. During his visit to Vienna in 1851 the archbishop Schwarzenberg entrusted the local architect Karl Rösner with this task.

Rösner proposed a three nave basilica with two towers by the choir with apsis, and his basic conception has remained unchanged. The front façade is broken by three funnel-shaped doorways with a sculptural gallery and a rosette window. The building is further divided by lesenes and corbel tables. In the presbytery there are blind arcades and dwarf galleries. Ullmann's changes in Rösner's proposal mainly concern the proportional context, in the transformation of the towers, and reinforcement of the horizontal structuring of the building. Ullmann also suppressed the Gothic features in Rösner's proposal in order to unify the style of the building.

Within Ullmann's work parallels in the Romantic modifications of castles can be found in his early period. He was not very active in the field of ecclesiastic architecture and his proposals of the church St. Wenceslas in Smíchov from 1870s are rather distant to the Karlín realisation. Rösner on the contrary was a significant representative of ecclesiastic architecture mainly in the Vienna region. His references could have been his church of St. John of Nepomuk in Leopoldstadt and the church of the same saint in Meidling. Realization of the church in Karlín has reflected in the appearance of Rösner's early proposals for the cathedral in Ďákov and probably affected the award of this project. Outside the Vienna region ecclesiastic architecture in Munich, represented by churches of St. Louis by Friedrich von Gärtner and St. Boniface by Georg Friedrich Ziebland, shall be considered in this context.

The construction of the monumental church of St. Cyril and Methodius, the most important building realization of a new suburb, unique in its period, was accompanied by celebrations at significant stages of the construction, such as the resurrection of the gable cross, completion of the vault and consecration of the church. The imperial couple, Francis Joseph I and Elisabeth from Bavaria were present at the consecration of the building site and the laying of the foundation stone. The church of St. Cyril and Methodius in Karlín also played an important part in the establishment of the Cyril and Methodius cult in the millennium years 1863, 1869 and 1885 commemorating the arrival and death of the missionaries.

This text is based on documents preserved in the Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, the chronicle of Karlín, original plans by the architect Ullmann and the copies of the proposals by the architect Rösner. Photocopies of Rösner's original plans enable us to identify the share of both architects Ullmann and Rösner on the final realization and to conclusively associate Rösner's proposals for Karlín with the following plans for the cathedral of St. Petr in Ďákov.

Fig. 1. Prague 8-Karlín, the church of St. Cyril and Methodius, general view from the park onto the main façade (photo P. Cibulová, 2005).

Fig. 2. Prague 8-Karlín, the church of St. Cyril and Methodius, view into the interior of the main nave towards the altar (photo L. Bartoš, 2016).

Fig. 3. Plan of Karlín. A section of The Latest plan of Prague and the suburbs, 1880/1886, coloured print (Prague City Archives, Collection of Maps and Plans fond, sign. MAP P2 F/65; copied from Míka 2011, 56).

Fig. 4. Josef Kudláček, 1850: Plans of the provisional timber chapel at the square behind the Špitálská gate, front façade and the side view. Ink drawing, 600 × 820 mm, a section (Prague City Archives, Collection of Maps and Plans fond, sign. MAP PIX 3/1478; copied from Míka 2011, 39).

Fig. 5. J. Böhm, 1852: View into the interior of the provisional chapel. Oil painting, linen, 525 × 703 mm (The City of Prague Museum, sign. 1 990; photocopy of The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín).

Fig. 6. Wien, Leopoldstadt, Praterstraße. The church of St. John of Nepomuk, 1841–1846, after the project by K. Rösner (photo by the author, 2012).

Fig. 7. View of the church of St. Cyril and Methodius in Karlín after the proposal by K. Rösner. Lithography, marked as Church of the Lord in Karlín, Ústav kamenopisní J. Jelínka in Prague (copied from ŠTULC 1854, unpagged).

Fig. 8. K. Rösner, 1851–1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, ground-plan (photocopy deposited in a private archive in Prague, reprophoto archive of the author, 2011).

Fig. 9. I. Ullmann, 1856: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, groundplan with a longitudinal section (The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, unsigned, scan 2016).

Fig. 10. K. Rösner, 1851–1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, front façade (photocopy deposited in a private archive in Prague, reprophoto archive of the author, 2011).

Fig. 11. I. Ullmann, after 1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, front façade (The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, unsigned, scan 2016).

Fig. 12. K. Rösner, 1851–1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, side view (photocopy deposited in a private archive in Prague, reprophoto archive of the author, 2011).

Fig. 13. I. Ullmann, after 1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, side view (The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, unsigned, scan 2016).

Fig. 14. K. Rösner, 1851–1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, the choir (photocopy deposited in a private archive in Prague, reprophoto archive of the author, 2011).

Fig. 15. I. Ullmann, after 1852 : Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, the choir (The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, unsigned, scan 2016).

Fig. 16. K. Rösner, 1851–1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, cross section (deposited in a private archive in Prague, reprophoto archive of the author, 2011).

Fig. 17. I. Ullmann, about 1856: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, cross section (The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, unsigned, scan 2016).

Fig. 18. K. Rösner, 1851–1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, longitudinal section (photocopy deposited in a private archive in Prague, reprophoto archive of the author, 2011).

Fig. 19. I. Ullmann, after 1852: Proposal of the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, longitudinal section (The Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, unsigned, scan 2016).

Fig. 20. K. Rösner: Proposal of St. Peter's cathedral in Ďakov, 1854 (copied from DAMJANOVIČ 2007, 2).

Fig. 21. K. Rösner, 1854: Proposal of St. Peter's cathedral in Ďakov, longitudinal section (copied from DAMJANOVIČ 2007, 13).

Fig. 22. K. Rösner, 1854: Proposal of St. Peter's cathedral in Ďakov, the choir (copied from DAMJANOVIČ 2007, 17).

Fig. 23. Munich, Bavaria, Ludwigstraße. The church of St. Louis from 1830–1844 after the project by Friedrich von Gärtner (photo by the author, 2011).

Fig. 24. R. Müller: Ceremonial laying of the foundation stone of the church of St. Cyril and Methodius on the 10th June 1854 with the Emperor Francis Joseph I and the Empress Elisabeth present (photocopy, Archive of the Roman Catholic parish at the church of St. Cyril and Methodius in Prague-Karlín, reprophoto archive of the author).

Translated by Linda and Patrick Foster

Mgr. Adéla KLINEROVÁ
doktorandka ÚDU FFUK
Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paříž
ad.klinerova@gmail.com